

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра соціальних структур та соціальних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Трансформація українського суспільства в контексті концепції
соціокультурної травми»**

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Освітня програма: «Соціальні технології»

Освітній рівень: магістр

Кваліфікація: магістр соціології

Виконавець:

Даниленко Максим Олександрович,
студент магістратури

Науковий керівник:

Фостер Лариса Федорівна,
доцент, кандидат соціологічних наук

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри *соціальних структур та соціальних відносин*

Протокол № _____ від «__» _____ 2020 р.

В.о. зав. кафедри _____ проф. Куценко О. Д.

підпис

Київ 2020

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано до захисту

підпис наукового
керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Тема : Трансформація українського суспільства в контексті концепції соціокультурної травми»

В роботі розглядається феномен «соціокультурної травми» у контексті новітнього українського суспільства. Також створюється окрема модель ознак травми на основі теоретичних доробків Штомпки, Аєрмана та Александера. Формується список потенційних ще не досліджених травм українського суспільства та проводиться дослідження з учасниками революції «Гідності» 2013-2014 років з метою визначення в цій події аспектів травми відповідно до шкали яку ми сформуваємо.

Ключові слова: культурна травма, соціокультурна травма, культурний шок, групи носіїв, колективна ідентичність, соціальний конструктивізм.

ABSTRACT

Topic: «Transformation of Ukrainian society in the context of the concept of sociocultural trauma»

The paper deals with the phenomenon of "social trauma" in the context of modern Ukrainian society. A separate trauma model is also being created based on the theoretical work of Shtompka, Aerman and Alexander. A list of potential traumas that have not yet been studied in Ukrainian society is being formulated and research is conducted with participants in the 2013-2014 Dignity Revolution in order to identify aspects of trauma in this event according to the scale we have formed.

Key words: cultural trauma, sociocultural trauma, culture shock, carrier groups, collective identity, social constructivism.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ.....	8
1.1 Теоретичне осмислення соціологічного поняття «травми».....	8
1.2 Модель культурної травми Пітера Штомпки.....	10
1.3 Відображення характеристик феномену «травми» в концепції Р.Аєрмана і Дж.Александера	16
РОЗДІЛ 2. Соціокультурні травми українського суспільства в умовах трансформації.....	35
2.1 Прояви соціокультурних травм в українському суспільстві.....	35
2. 2 Соціологічне дослідження феномену соціокультурної травми в рамках подій революції «Гідності»	46
2.3.Основні результати дослідження та перспективи вивчення даної проблеми.....	50
Загальні висновки.....	56
Додатки.....	59
Список використаних джерел.....	88

Вступ.

Актуальність теми

Вивчення соціокультурної сфери суспільства як динамічної системи є одним з найважливіших напрямків соціологічної науки. При аналізі процесів, що відбуваються в цій сфері на рівні всього соціуму, завжди доводиться враховувати і прогнозувати небезпеки та ризики, що з'являються. Однак ці «підводні камені» не виникають відразу. Вони формуються протягом певного історичного періоду і мають свою причину. Вони створюють негативні тенденції, здатні зруйнувати інститути та соціокультурну сферу в цілому. Всім нам відомі чинники політичного і економічного характеру, але руйнівну силу може мати не тільки влада і гроші. Існують також культурні чинники, які можуть здригнути суспільство і дезорганізувати роботу всіх його систем включно і Вас як індивіда.

Явище феномену «травми» відоме соціологам не так давно, вони дізналися його з психології, він перекочував спочатку у сферу психології з медицини, а потім і у сферу соціології. Працями багатьох поколінь дослідників був назбираний і узагальнений величезний теоретичний і емпіричний матеріал щодо проблематики соціального феномену «травми».

В українському суспільстві він відомий ще з часів колективізації та голодомору. Українське суспільство пройшло процеси багатьох соціокультурних травм протягом своєї історії. Даний феномен є таким, що заслуговує уваги як у ретро-перспективній точці зору так і прогностичній, оскільки цей феномен є загальним і охоплює всі сфери життя суспільства. Крім цього, сучасне українське суспільство є безпосереднім учасником різного роду травм. Тому важливо і актуально з соціологічної точки зору виявити причини і зрозуміти наслідки такого складного соціально-психологічного явища як «соціокультурна травма». Виявити значення цього феномену для соціуму. Наше суспільство відчутно реагувало на події пов'язані з колективною свідомістю та історичною пам'яттю нашого народу і відповідно постійно зростає потреба в соціологічних знаннях відносно даного феномену.

Такі автори як Пітер Штомпка, Рон Аерман, Джефрі Александер, Нейл Смелзер, Бернард Гізен в своїх книгах, статтях зверталися до концепту «травми» і всіх причинно-наслідкових аспектів пов'язаних з даним терміном. Травма - зміни, результати яких - дезорієнтація і гостре відчуття втрати - це визначення змушує задуматися над причинами цього явища.

Травма почала поачла цікавити в першу чергу психологів і це була реакція та мільйони покалічених психік воїнів після двох світових воєн. З часом репрезентація травми перейшла в загальносоціальний простір. Маючи індивідуальний та колективний рівні в роботах соціологів ми формуємо концепт соціокультурної травми яка об'єднує в собі колективні та індивідуальні травми українського суспільства.

В цілому, думка теоретично осмислити травму як частину світової соціальної діяльності достатньо нова. Тема «травми» не дуже активно вивчалась філософами, соціологами і психологами і даний момент відчувається наявність недостатності наукових знань стосовно проблематик «Соціальної травми», особливо в українському суспільстві.

Проте, під час даного аналізу треба активно орієнтуватися на об'єктивну соціальну сутність «травми», яку автори намагаються осмислити і пізнати. Адже суспільство дуже швидко змінюється і події які ми називаємо «травмою» теж, адже вона є по своїй природі соціальною.

Об'єкт: соціологічна концепція «соціально-культурної травми»

Предмет: феномен соціокультурної травми в українському суспільстві

Мета: розкрити зміст основних концептуальних стратегій дослідження соціокультурної травми, визначити прояви травм в українському суспільстві.

Завдання:

- здійснити соціологічний огляд особливостей наукового поняття «культурної травми» в науковому доробку П.Штомпки
- здійснити теоретичний огляд феномену соціокультурної травми в роботах Джефрі Александера і Рона Аермана.

- сформувати шкалу ознак соціокультурної травми українського суспільства
- дослідити феномен соціокультурної травми в рамках подій революції «Гідності»

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ

1.1 Теоретичне осмислення соціологічного поняття «травми»

Знайомлячись з науковим доробком Штомпки нас безпосередньо цікавитиме його культурне осмислення такого явища як травма. Досить точно описавши процеси посткомунізації в Східній Європі його праці дають змогу виокремити ключові риси цього феномену, а також застосувати даний теоретичний досвід до Українського суспільства.

Звертаючись до самого поняття, «травма» у перекладі – «рана», «ушкодження». Тематика «травми», яка вивчається на фізіологічному, психологічному та соціальному рівнях, є пограничною для ряду дисциплін: соціології, психології, соціальної психології, медицини, психіатрії тощо. У сучасних соціогуманітарних дисциплінах поширені теорії індивідуальної, колективної та культурної травми, ми ж звертатимемося до соціокультурної травми у зв'язку з її всеохоплюючим впливом та підкреслюючи величину взаємодії культури з суспільством. У медицині, психіатрії, психоаналізі, звідки запозичена соціологами категорія «травма», це поняття має двояке значення і застосовується в двох різних сенсах. Іноді травма розуміється як сама подія, яка викликала шок або стресовий стан: нещасний випадок, сексуальні домагання в сім'ї, подружня зрада, смерть батька. В іншому випадку травма - це скоріше результат такого роду подій для організму або психіки людини: біль, образа, рана, хвороба і т.п.

По-різному трактують і тривалість травми. У психіатрії панує уявлення про нездоланність травми, у всякому разі про неповну, лише часткову можливість вилікуватися від отриманої душевної травми, про невикоріненість її наслідків, ставшись одного разу, психічна травма супроводжує людину все її життя, хіба що з часом вдається приглушити або витіснити в сферу підсвідомості. У медицині вважають за краще робити акцент на виліковності травми в разі правильної і своєчасної терапії. Повне лікування означає зникнення травми. [Alexander:1987] Поєднання цих різних точок зору стає

можливим, якщо ми розглядаємо травму в динаміці як травматичний процес. Фазами цього процесу є потенційно травматогенна подія, чинники якби її актуалізують, вивільняючи і обтяжуючи травму, а також травматичний стан, який виявляється у певних обставинах. Можуть вживатися дії для пом'якшення травми для цього можливе використання запобіжних антитравматичних засобів. Як результат можливе - обмеження, або повне подолання травми.[Волков:2010,с.245-260] Таке трактування травми вказує на ймовірну можливість тривалості травми, причому ця тривалість розглядається як змінна величина, що залежить від різних конкретних умов і обставин.

До передумов соціальної травми і травматогенних соціальних змін різної величини потенційно травматичними можуть бути:

1.Соціальні-політичні перетворення різного змісту і форми. Сюди можна віднести революції, бунти, радикальні реформи, державні перевороти, війни і їхні наслідки, Початок/завершення епох.

2.Терористичні акти. Ці акції мають правильно трактуватися суспільству, адже за різних умов це можуть бути вбивства або національно-повстанські рухи

3.Фізичне знищення населення. Мається на увазі геноциди та вбивства які викликають відбитки у свідомості соціальної групи.

Говорячи про соціокультурну травму Штомпка акцентує увагу на процесі соціальних змін як першооснові процесу. Повертаючись до травми автор має ряд таких характеристик:

1. Це швидкі зміни соціального устрою та структури.
2. Зміни охоплюють все суспільство.
3. Зміни охоплюють основні цінності і переконання[Штомпка:2001, с.6-16].

Взагалі, соціальну травму можна розуміти як певну ситуацію в якій присутнє психологічне і соціальне напруження, що в свою чергу пов'язане з певними соціально-структурними змінами. За Штомпкою соціальна зміна має, чотири характеристики:

1. В першу чергу для неї характерна раптовість і несподіваність.
2. Вона має під собою певний зміст і володіє досить широким розмахом, охоплюючи основи соціального функціонування.
3. Травма має екзогенну природу, травма – це зовнішнє явище на яке ми не впливали, а якщо й впливали, то несвідомо.
4. Травмуюча ситуація як і сама травма сприймається у певному контексті несподіваності, непередбачуваності [Штомпка:, 2001,с.6-10], але водночас викликаючи відчуття дивовижного, різючого і відразливого.

Травматичні ситуації викликають порушення звичайного способу мислення і дій, змінюють моделі поведінки і життєвий досвід людей. Важливо також підкреслити, що у розумінні польського автора не всі з вище описаних ситуацій неминуче ведуть до травми. [Штомпка:2005,с. 54-67] Крім цього, травми які виникають можуть мати різну силу, тривати різний часовий період і значення яке буде їм відведено, також буде коливатися від додаткових характеристик. Крім цього культурні травми можуть бути спричинені не тільки раптовими змінами, також це можуть бути поступові, процеси що акумулюють напругу. Це наприклад перенаселення чи забруднення навколишнього середовища.

Отже, соціокультурна травма - це процес який охоплює всі сфери суспільства, має конкретні передумови, має характерні фази та ознаки, а також визначені способи боротьби.

1.2 Модель культурної травми Пітера Штомпки

Пітер Штомпка аналізує окремі фази типового травматичного процесу на прикладах посткомуністичної системи. Травмі [Штомпка: 1996, с. 89-98], яку аналізує Штомпка, було покладено початок «революцією 1989 г. ». Ключовий момент який ініціює появу травми - це соціальні зміни, що мали потенційно травматогенний характер, розпад комуністичної системи відповідав всім тим критеріям, які виділяв дослідник: це швидкі, стрімкі зміни, що охоплюють всі

сторони соціального життя, що стосуються самих фундаментальних основ соціальної системи, для більшості людей – несподівані процеси, що застали їх зненацька. Зміни знаходять вираз на двох рівнях.

На рівні інститутів, з'являється дезорганізація, хаос, фрагментація, іноді дуалізм, або, як це визначав Дюркгейм, «аномія» [Дюркгейм:1994,с.310-325]. На особистісному рівні з'являються культурна дезорієнтація, невпевненість в тому, яким зразком має відповідати власна поведінка, відчуття «цивілізаційної некомпетентності», або недолік навичок, необхідних для користування новими інститутами. Ступінь такої дезорганізації і дезорієнтації залежить від декількох чинників.

По-перше, від однорідності, цілісності колишньої культури і від того, наскільки глибоко вона була сприйнята. У всіх країнах так званого «Реального соціалізму» існував такий собі культурний синдром, впроваджуваний за радянськими зразками. Ця своєрідна «культура блоку» (країн Варшавського блоку) створювалася і цементувалася не тільки зверху за допомогою цілеспрямованих дій, але і знизу за допомогою спонтанної розробки самими громадянами цих країн своїх адаптаційних і охоронних стратегій (наприклад, культ посередності, поведінку, за правилом «не висовуватися», "не звертай на себе уваги»). там, де ця «культура блоку» мала фактично монопольний характер і була глибоко інтерналізована населенням, шок після розвалу системи був дуже сильним. Однак в інших місцях, наприклад в Польщі [Штомпка,2001], де поряд з радянською культурою вціліли, збереглися інші, конкурентні, культурні зразки — національно-католицька культура, космополітична західна культура цей процес протікав простіше. До того ж саме сприйняття культури блоку було в більшості випадків досить поверховим, чисто опортуністичним, і інтерналізація цієї культури була слабкою, тому культурний шок виявився не таким сильним.

По-друге, істотною є глибина дисонансу – змістовного протиріччя між колишньою і новою культурами. Стара «культура блоку» і створена нова культура яка характеризується економічною і політичною варіативністю,

ринковими і демократичними процесами була протилежна «культурі блоку» з багатьох точок зору.

Наприклад, дух колективізму першої культури [Штомпка:2005,с.45-49] знаходиться в прямій опозиції до індивідуалізму другої культури, пасивність і покірність долі стикаються з протилежними поняттями - активністю, прагненням до успіху, патерналізмом і розрахунком на привілеї не узгоджуються з вірою в власні сили і відповідальністю за своє майбутнє, безпека розходиться з ризиком, конформізм - з інноваціями, послух владі - зі свободою і т.д. Інакше кажучи, що сформований більш ніж за півстоліття «радянський человек» [Штомпка: 2001, с 3-12] і функціонально необхідний для нової системи homo economicus орієнтуються на культурні зразки, полярно різні, протилежні одна одній. У культурі посткомуністичного суспільства з'являється явно виражений дуалізм, що зберігається протягом якогось часу спадщини соціалізму і знаходить все більшу популярність нової, капіталістичної і демократичної культури.

По-третє, ступінь культурної дезорганізації і дезорієнтації залежить від попереднього перелому ізоляції або, навпаки, відкритості щодо альтернативної культури, в цьому випадку культурі розвинених західних країн. З одного боку, тут мова йде про доступність «демонстраційного ефекту», в силу якого зразки західної культури потрапляють в поле зору людей, стають їм відомі як за допомогою преси, радіо, фільмів, телебачення, книжок, так і у вигляді безпосередніх вражень від поїздок, туристичних екскурсій і подорожей, від відвідування рідних і знайомих, що живуть в інших країнах. З іншого боку, мова йде про «ефект тяжіння», тобто про переважну орієнтацію, в прикладі з Україною - традиційно центристську. Відносна закритість українського суспільства, в контексті «демонстраційного ефекту», і в контексті «ефекту тяжіння» не підготувала українців до приходу західної культури і в результаті не змогла зменшити вплив культурного шоку в порівнянні іншими прозахідними країнами Східної і Центральної Європи.

По-четверте, деструктивний вплив на стан культури при наявності в суспільстві певного середовища своєрідних соціальних утворень, пов'язаних з культурою, які можуть пом'якшити перехід до нового типу культури.

В Україні на кінець 80-х років існували утворення творчої інтелігенції, які мали прозахідну орієнтацію, певний прошарок підприємців, які виявляли «приватну ініціативу» і мали капіталістичну орієнтацію, а також опозиція, в якій зберігалися норми демократичної етики. Об'єктивно ці сили були союзниками, які спільними зусиллями створювали своєрідну альтернативну культуру, ринкову і демократичну, що виникла, ще в рамках панівної культури «блоку». Після розпаду соціалістичного ладу ці сили склали культурний авангард в сприйнятті, трансляції і пропаганді нових зразків культури.

Структуруючи процес травми Штомпка вказує на рівні існування травм які існують відповідно до структури суспільства, а саме індивід, група або спільнота і етнос або народ. Перший рівень не дуже цікавить соціологів внаслідок своєї суб'єктивної природи, але все ж про нього необхідно згадати для кращого розуміння процесу, рівень особистісний або індивідуальний. Найхарактерніші зміни які можна простежити у видозміні моделей поведінки або у зміні інтерсуб'єктивності розуміння реальності. Найяскравішими прикладами можуть слугувати смерть рідних, розлучення, хвороба. Другий рівень становлять спільноти, або колективи. Впливаючи на групову культуру травми можуть сприяти розпаду колективної ідентичності, що своєю чергою може становити загрозу для їх виживання. Прикладами можуть слугувати банкрутство організації, смерть вождя племені, деморалізація військового підрозділу, зростаючий непотизм¹.

Третій рівень який охоплює своєю дією і водночас, цікавий з погляду соціологічного осмислення, етнічні, цивілізаційні і національні групи. Даний вид травми може охопити все людство і тоді ці зміни будуть названі історичними.[Штомпка:1996, с. 45-67] Наприклад: світові війни, культурні революції, глобалізація.

¹Непотизм - надання родичам або знайомим посад незалежно від їхніх професійних здібностей. Різновид фаворитизму. Інша назва — кумівство, тобто «потування по службі своїм друзям або родичам на шкоду справі».

Стикаючись з травмами, люди вдаються до різних стратегій їх подолання. Ці стратегії по типології адаптації до аномії, розробленої Р. Мертоном [Мертон:1966, с.299-313] складаються з інноваційних стратегій, ритуалістських заходів, ретриатистських процесів та «бунтів». Люди беруть системні зміни як сталу константу, намагаючись змінювати своє положення в системі для пом'якшення травми у випадку перших трьох способах пристосування. Після 1991 року ми бачимо накопичення економічного капіталу, соціального капіталу, міжособистісних ресурсів як трамплін для початку кар'єри або підйому рівня життя.

Багато людей, зіткнувшись зі змінами й невизначеністю в життєвому світі, кажуть про шок, приймають провіденціалізм², інші займають вичікувальну позицію і таким чином використовують ретриатистську позицію. Деякі звинувачують капіталізм і демократію за важке сьогодення, хто ностальгує за минулим і вдається до ритуалістських способів досягання цілей. Особливо цю стратегію використовують люди які не змогли пристосуватися до нових викликів сучасності, серед них широко поширені теорії змови міжнародних корпорацій, глобальних фінансових ринків, чиновників і т. д. Ритуалізм - це випадки набуття впевненості через традиційні зразки поведінки, навіть якщо в нових умовах вони ведуть в тупик. Перші 3 типи адаптацій — інноваційна, ретритистська ритуалістська — це прийняття нової системи та прагнення лише знайти кращі соціально-економічні позиції для себе або своєї групи. В той час як бунт змушує людей вийти за межі існуючої культури і створити нову.

Звичайно, не всі стратегії працюють. Законні інноваційні стратегії допомагають перетворити травматогенні ситуації, в той час як нелегальні інновації (корупція, злочини, мафія) підсилюють невизначеність і аномію. Подібний негативний досвід, надають стратегії бунту, в той час як ритуалістські, ретриатистські типи адаптації в цьому відношенні більш нейтральні, але їм бракує здатності негайно впливати на травматичну ситуацію. Так, загальне значення стратегій подолання залежить від співвідношення різних

² Провіденціалізм - історико-філософський напрямок, що прагне пояснити історичні події з точки зору безпосередньо проявляється в них «Провидіння».

реакцій на травму. Мабуть, в Україні ритуалістські стратегії, спрямовані на отримання стабільності за умов повернення до старих моделей поведінки, що у свою чергу не призводило до покращення ситуації, широко застосовувалися, що частково роз'яснює збереження деяких ознак культурного шоку травмогенних ситуацій в суспільстві і дотепер. На рівні з ним ретритизм займає панівне місце в суспільстві.

Тобто, соціокультурні травми з одного боку є негативним і деструктивним елементом процесу трансформації, адже наслідки впливають не тільки на малі і великі соціальні групи, а й також на кожного індивіда окремо. З іншого ж боку, культурні травми можуть мати і конструктивний вплив. Прикладами можуть слугувати демократизація політики, доступ до благ які раніше були доступні лише еліті, підвищення рівня благополуччя і т.д.

Пітер Штомпка також виділив ряд симптомів культурної травми, до яких належить як відсутність довіри до інших громадян, так і до соціальних інститутів. Це наприклад стратегії заощадження коштів і «розумне» їх інвестування. Або постійне висловлення негативних думок стосовно сфери політики. До другого аспекту належить апатія, відчуття безсилля, неможливість змінити ситуацію ніяким чином, або зникнення будь-якого інтересу до суспільно-політичних справ.[Штомпка:1996]Третій аспект орієнтація на сьогоднішній день і ностальгія за минулим особливо в протиставленні з наявним кризовим становищем. Четвертий аспект полягає у появі стану побоювання і занепокоєння, наявністю тривожного настрою. Але всі ці аспекти і процеси які ми розглянули у Пітера Штомпки не можуть існувати без людей які розповідають іншим про травматичну ситуацію. Для кращого розуміння «процесу травмування» ми звернулись до поглядів соціальних конструктивістів які мають вартій уваги погляд на природу соціокультурної травми.

1.3 Відображення характеристик феномену «травми» в концепції

Р.Аермана і Дж.Александера

У роботах Аермана ми знаходимо відповіді на зв'язки між травмою індивідуальною і колективною та їх зв'язок з соціокультурною травмою.

Сучасні ревізії класичного поняття травми фокусуються на двох аспектах: по-перше, травматичному впливі на жертву, що повторюється в небажаному вторгненні в пам'ять, позначається на поведінці. Вивчення травми розкриває раніше невідомий спостерігачеві світ і тому трагічним чином створює можливість побачити те, що інакше було б приховано. У цьому сенсі травма на індивідуальному рівні нагадує кризу на рівні суспільства в цілому. Криза подібна важкій економічній депресії – це шокує явище, яке може спровокувати порушення повсякденної рутини й одночасно оголити цінності, що лежать в її основі, які до цього зазвичай приймалися як щось само собою зрозуміле. [Euerman:2001,с.30-75]Криза в цьому сенсі розкриває перед спільнотою основи його колективної ідентичності. Як і індивідуальна травма, криза на рівні суспільства — це одночасно і потрясіння звичних шаблонів й ідентичностей, і нові можливості, оскільки для натренованого погляду розкривається те, що інакше залишалося глибоко заховане.

Якщо на індивідуальному рівні травма інклюзивна, то на колективному вона може бути також і ексклюзивна. Це процес, в результаті якого можуть відтворюватися старі спільноти і створюватися нові. Кай Еріксон сформулював це так: «У травми є одночасно центробіжна і відцентрова тенденції. Одне вона відправляє за межі центру простору групи, тоді як інше — в центр» [Erikson: 1994, с.232].

Індивідуальну та колективну травму об'єднує те, що обидві вони виникають в результаті шоку. Завдані рани в тій же мірі колективні та соціальні, в якій вони індивідуальні. Індивідуальна і колективна травми можуть розглядатися такі які підсилюють одна одну, загострюють шок і почуття втрати. Під час економічних криз або війни особиста втрата в однієї людини

тісно пов'язана з втратами в інших людей. Кумулятивний ефект тільки поглиблює травму, в результаті чого почуття приналежності до спільноти, колективна, як і індивідуальна ідентичності розхитуються. Таким чином формується розрив «соціальної тканини» [Аерман: 2013, с. 121-125], що у свою чергу передбачає враження колективної ідентичності, травматичною подією в результаті чого суспільство відчуває необхідність в оновленні і відновленні.

Соціальну травму слід відрізнити від загально зрозумілого уявлення про травму як явище яке проникає у фізичному і психологічному вимірі пошкодження колективної свідомості. Травма взагалі пов'язана з деяким персональним досвідом, який впливає на систему - будь то тіло чи свідомість. Такий досвід може бути особистим або колективним, але стан «травмованості» зазвичай не обмежується досвідом окремих людей. [Eugerman:2001,с.93-120]

Однією з найхарактерніших особливостей Аермана є те що культурні травми не виникають, а створюються. Шокуюча подія — наприклад, вбивство, — може стати поштовхом до створення, але явища які супроводжують даний процес, а саме жах, гнів і смуток повинні бути в обов'язковому порядку розказані і репрезентовані суспільству. У цьому сенсі соціокультурну травму можна розуміти як боротьбу значень, в ході якої індивідуальні та колективні актори намагаються зрозуміти ситуацію, пов'язуючи її з тією чи іншою інтерпретацією.

Соціокультурна травма, відноситься до більш абстрактного і опосередкованого поняття колективної ідентичності, що включає релігійну і національну ідентичність.[Аерман:2013, с.125-131] Соціокультурна травма зазвичай пов'язана з травматичним інцидентом і тому одночасно — з індивідуальною та колективною травмами, але вона залежить від ряду факторів, які можуть проявитися, а можуть і не проявитися. З огляду на дискурсивний аспект соціокультурної травми, Смелзер вважає, що основа процесу травми лежить в травматичній події. [Smelser:2004,с.38] Але з іншого боку Рон Аерман вважає, що ключовою фразою є : «як вважається, підриває». Це ставить під

сумнів думку про те, що подія може бути травматична само по собі і ставить два найважливіших питання:

1) Чи можуть ситуації або події бути травматичними?

2) Якщо ні, то що робить одні події травматичними, а інші (хоча вони здаються такими ж значущими й шокуєчими) - не робить?

Над цими питання розмірковує Аерман. І відповідно до його думок перше питання — це питання про владу стосовно створення віри в будь-що. «Радикальний соціальний конструктивіст може заявити, що, маючи абсолютну владу переконання, кожен може перетворити будь-яку подію в травму»[Аерман: 2011].

Рон Аерман у своїй праці «Інтелектуали і культурна травма»,- вказує на тих хто може, так би мовити конструювати культурні травми. [Аерман: 2001]

Інтелектуали грають центральну роль в цьому дискурсивному процесі. Вони найважливіші учасники в пошуку і пред'явленні відповідей на питання про те, що сталося, хто несе відповідальність, хто став жертвою і, що слід робити далі [Аерман: 2011,с.156-164]. Інтелектуали допомагають інтерпретувати те, що трапилося, перетворюючи травматичні ситуації в події, які мають значення. Щоб продемонструвати це Аерман звертається до свого недавнього дослідження, яке присвячене політичним убивствам. У книзі він порівнює шість таких вбивств: Мартіна Лютера Кінга і Роберта Кеннеді, Улофа Пальме і Анни Лінд у Швеції, Піма Фортейна і Тео ван Гога в Нідерландах.[Аерман: 2001, с. 13-20] Ось питання, яким задається автор: в яких з цих випадків політичне вбивство, і потенційно травматична подія, призвела до розвитку культурної травми?.

Можна було б подумати, що політичне вбивство — це значна подія вже просто тому, що це відбулося. Однак політичне вбивство, як втім, і просто вбивство, має бути визначено в процесі суспільної дискусії — і не тільки в юридичному сенсі вважає Аерман. Промови, реконструкції й репрезентація для цього виключно важливі, особливо в нашому суспільстві, буквально просякнутому сучасними медіа. Тому місце журналістів та інших професіоналів

стає центральним в освітленні потенційно травматичної ситуації. Варто зауважити, що журналісти і журналістика були надзвичайно важливі для класичного розуміння «інтелектуала» [Euerman:2011,с145-174].

Все починається із заклику до видання газети. Впливовість Ганді на ранніх етапах багато в чому забезпечувалася газетою, в якій він писав, хоча назвати його професійним журналістом було б перебільшенням. У зв'язку з цим можливо проблематизувати співвідношення між рутинною професійною діяльністю і роллю інтелектуала: чим зайнятий журналіст, який виконує свою роботу?

Професійні журналісти виконують функцію інтелектуалів, створюючи перше враження і можливе подальше відношення до події. Наприклад, вбивство публічної фігури, в сприйнятті журналістів перетворюється в подію яка має своє значення, політичне вбивство, відповідно. У сучасному суспільстві саме мас-медіа і ті, хто в них працює, постачають перші відомості про те, що трапилося і доносять їх до широкої аудиторії. Проте, журналісти не є інтелектуалами просто тому, що така їхня професія, — однак вони виконують відповідну функцію, а часом і грають роль інтелектуалів — особливо тоді, коли виступають як експерти, за межами поточної службової активності, публікують авторську колонку, висловлюються в блозі, беруть участь в трансльованих за допомогою медіа дебатах. Взагалі блоги та соціальні мережі, можливо, слід розглядати як новий майданчик для медійних інтелектуалів, що діють на громадську думку через сітку приватних взаємодій. [Euerman:2011,с.94-120].

Навіть реконструйована в мас-медіа подія і, зокрема, політичне вбивство, не стає значущою подією доти, поки аудиторія не починає сприймати її як таку. Ми визначимо політичне вбивство як вбивство фігури, яка, «залучає» до ситуації певну спільноту. Почуття спільності, ідентифікація з жертвою цілком можуть виникати спонтанно і ставати достатньою підставою для об'єднання, усвідомлюватися тільки через акт вбивства і викликану ним колективну емоцію. Тут знову в мас-медіа грають головну роль. Щоб ця залученість спільноти склалася, необхідна певна відповідність, спільність розуміння між

журналістами, їх читачами і глядачами. Іншими словами, історію повинні зрозуміти ті, кому вона адресована, вона повинна викликати у них відгук. Повідомлення медіа повинні бути влаштовані так, щоб вони були осмисленими і емоційно переконливими для певної аудиторії. Така аудиторія, проте, може бути складною, багатошаровою, що в свою чергу дає місце для різних інтерпретацій, але обговорювані теми і пропоновані кути зору зазвичай стандартні і як правило належать до добре відомого асортименту. І це ще один культурно-специфічний елемент ролі інтелектуала. Якщо інтелектуал — той, хто артикулює ідеї й надає форму емоціям, [Аерман:2011, с. 24-28] то, як ми тільки що сказали, що використовувані ними форми репрезентації повинні бути зрозумілі тим, до кого вони звертаються.

Вибудовуючи повідомлення про те, що сталося, журналісти, які виконують роль інтелектуалів, черпають з загальнодоступного, але культурно-специфічного запасу ракурсів і сюжетів, тобто того що надане їм в процесі соціалізації.

Наприклад, коли у 2016 році журналіста «Української правди» Павла Шеремета убили,[Гришко:2016] підклавши вибуховий пристрій до його «Subaru», медіа негайно зіставили це з убивством журналіста Георгія Гонгадзе, що сталося шістнадцятьма роками раніше. Виникли й паралелі [Аерман, 2001]. Вони обоє журналісти, які мали досить значний вплив у медіапросторі і які критикували правлячу верхівку, обоє мали дружин і дітей. Все це коло тем, з яких склалася певна спільність. Тут кілька відсилянь до вже вкоріненого культурного концепту української історії, а саме журналістів які критикують владу. Вбивство Гонгадзе стало потрясінням, а інформація яка артикулювалася у ЗМІ про нього виявилася переконливою частково саме тому, що були порушені перераховані вище теми. Використані наративні рамки зробили вбивство журналістів значущими в тому числі і за межами національної спільноти, перетворивши їх в глобальну подію. Автори наративу, ті, хто вклав в нього смисли, не обмежуючись простим повідомленням про факт вбивства,

виконали роль інтелектуалів, тобто посередників в перетворенні травматогенної ситуації в подію, що вже призвела до культурної травми.

Інша група осіб, в ролі публічних інтелектуалів створюють значущі події і, тим самим потенційно сприяють розвиненню культурної травми, — це публічні діячі, юристи та інші експерти, які виступають в медіа зі своїми інтерпретаціями та оцінками події. Даний перелік індивідів покликаний висвітлювати і роз'яснювати ситуацію для широкої аудиторії, по ходу справи представляючи різні точки зору і наповнюючи змістом, конструюються сюжет.

У всіх представлених Аерманом випадках політичних вбивств національні і міжнародні політичні лідери, вчені, правознавці та юристи-практики з'являлися в мас-медіа з тим, щоб заявити про свої погляди на значення події. На цей короткий час вони ставали інтелектуалами. Те ж можна сказати про особистих знайомих і друзів жертви, багато з яких залучалися до медійних та інших культурних інституцій, писали книги і статті, висловлювалися через візуальні медіа про жертву і про те, що означає їх смерть. У звичайному житті всі вони були професіоналами того чи іншого роду — письменниками, режисерами, журналістами. Але як тільки вони опинялися в полі медіа, як тільки публікувалася написана ними книга або стаття, вони брали на себе роль інтелектуалів. Тут же можна згадати й тих, хто відчуває швидше професійний, ніж особистий інтерес до формування інтерпретацій, — літераторів, які працюють над біографією жертви або над описом події, представників візуальних мистецтв, так чи інакше втілюють те, що трапилося у своїх творах.

В інший час це письменники й художники, але завдяки своєму внеску в освітлення такої події, як вбивство публічного політика, вони виступають в ролі інтелектуалів. Версії подій, пропоновані іншими журналістами, фотографами, художниками й письменниками, не просто приводять в рух боротьбу за смисли, що починається в результаті травматичного події — наприклад, політичного вбивства. Вони працюють також і на збереження пам'яті про людину, прагнучи зберегти обставини справи в суспільній пам'яті. Беручи участь в боротьбі за смисли, вони пропонують рамки — як ідеологічні, так і моральні, — в яких слід

інтерпретувати ситуацію, що стала подією. Вони стають частиною емоційного сприйняття та опрацювання, необхідних складових культурної травми. Судові процеси можуть виконувати дуже схожу функцію: зал суду стає «театром правосуддя» і соціальним простором відігравання травми. Суд над підозрюваними в політичному вбивстві й винесення вироку — значущі події й самі по собі, але особливого значення вони мають для відновлення порядку [Аерман:2013,134-138], повернення йому легітимності.

Яскравим прикладом буде суд над Валерієм Костенком, Миколою Протасовим, Олександром Поповичем у вбивстві Георгія Гонгадзе. Відповідно ми бачимо, що публічний процес необхідний громадськості. І справа Павла Шеремета потребує публічного процесу особливо з огляду на той факт, що замовники вбивства Гонгадзе не були знайдені. Публічний процес, навіть із задалегідь відомим результатом, — це подія, що приводить до очищення, скидання колективних емоцій. Водночас суд над винним у вбивстві — ще і демонстрація цивілізованості, громадянської гідності, життєво важливого аспекту громадянської свідомості [Аерман: 2013, с. 45-55]. В ході цієї публічної демонстрації громадянської чесноти юристи, судді та інші учасники процесу виконують функцію інтелектуалів, вносячи свій внесок в справу «цивільного лікування» [Аерман:2001], хоча назвати їх при цьому інтелектуалами було б істотним перебільшенням. Ближче до інтелектуалів стоять журналісти, що розповідають про процес і надають йому рамки сюжету, а також фахівці в галузі права, що забезпечують цей сюжет експертними й інсайдерськими коментарями в мас-медіа.

Рон Аерман виділив роль інтелектуалів в артикуляції сенсів у виробництві подій стосовно теорії соціальної травми. Зв'язок між тією роллю, яку інтелектуал грає в процесі культурної травми, і сьогоdnішнім становищем інтелектуала в цілому визначається поширеним переконанням в тому, що бути інтелектуалом в традиційному сенсі більш неможливо — іншими словами, що соціальні й культурні умови, що викликали до життя сам феномен інтелектуала, остаточно зруйновані. Це породжує сильне почуття втрати. Всі нинішні

дискусії про публічних інтелектуалів відбуваються на тлі відчуття колосальних змін. Це ще не культурна травма, але певна боротьба за смисли навколо цього кола питань йде — і вимагає визначити, хто або що у відповіді за те, що трапилося, де тут злочинець і де жертва.

Звертаючись до поглядів Джефрі Александера ми говоримо, що соціальна травма має місце, коли члени якогось співтовариства відчують, що їх змусили пережити якийсь жахливу подію і яка залишила незабутні відбитки в їх груповій свідомості [Александр:2013, с. 255-264], це те, що назавжди залишається в їх пам'яті й корінним і незворотним чином змінює їх майбутню ідентичність. У наведеному нижче викладі соціокультурна травма розуміється в першу чергу як емпіричне, наукове поняття, яке передбачає наявність нових смислових і причинних зв'язків між раніше не пов'язаними між собою подіями, структурами, уявленнями й діями.[Александр:2013,с. 265-270]

Згідно з популярною теорією травми її суть природним чином знаходиться в події, що відбуваються, а саме у зламаных відчуттях благополуччя в індивідуального або колективного актора. Іншими словами, вважається, що сутність «травми» - виникає безпосередньо з події. Реакція на такі нищівні події - «переживання травми» - відчувається і вважається чимось раптовим, чимось що не має під собою рефлексивної відповіді. Відповідно до популярної точки зору, травматичний досвід має місце, коли травмуючи подія вступає у взаємодію з людською природою. Людям в першу чергу потрібна любов, підтримка і безпека. Якщо трапляється щось, що різко ставить під загрозу задоволення цих потреб, то згідно теорії, немає нічого дивного в тому, що в результаті люди виявляються травмованими.

Саме за допомогою побудови культурних травм соціальні групи, національні спільноти, а іноді навіть цілі цивілізації не тільки встановлюють на свідомому рівні наявність і джерело людських страждань, але і приймають на себе істотну відповідальність за них.[Пономарева:2016,с.3-16] Оскільки члени спільнот встановлюють причину травми й тим самим беруть за неї моральну відповідальність, і водночас вони визначають їх зв'язок такими способами, які,

в принципі, дозволяють їм розділяти страждання інших. Чи є страждання інших також і нашими власними стражданнями? Схиляючись до того, що це можливо, суспільства розширюють коло «ми». Подібним чином соціальні групи можуть відмовлятися (і дійсно часто відмовляються) визнати існування чужих травм, і внаслідок своєї нездатності зробити це вони не можуть поглянути на проблему з точки зору моралі. Заперечуючи реальність страждань інших, такі групи не тільки применшують свою відповідальність за їхні страждання, але часто і перекладають відповідальність за свої власні страждання на цих інших. Іншими словами, відмовляючись брати участь в тому, що нижче описується як процес створення травми, соціальні групи обмежують почуття солідарності й залишають інших страждати на самоті. Яскравим прикладом може слугувати прийнята постанова польського сейму стосовно Волинської трагедії.

Одним з величезних переваг цього нового теоретичного поняття є те, що воно так сильно вкорінене в повсякденне життя. На протязі двадцятого століття[Александр:1999], спочатку в західних суспільствах, а незабаром і по всьому світу, люди постійно говорили про те, що вони були травмовані якимось досвідом, подією, актом насильства, або залякування або навіть просто різким і неочікуваним переживанням соціальної трансформації й змін. Люди також постійно говорять про травму, коли пояснюють, що сталося, не тільки собі самим, а й тим співтовариствам, до яких вони належать. Ми часто говоримо, що організована соціальна група травмована[Александр:2013, с. 37-47], якщо її вождь видаляється або помирає, якщо падає правлячий режим, якщо їй доводиться переживати несподівані зміни. Актори часто кажуть про себе, що вони були травмовані, коли оточення якогось індивіда або спільноти несподівано змінюється непередбаченим і небажаним для них чином.

Іншими словами, з повсякденної мови ми знаємо, що мова йде про те, що досить часто переживається і є водночас інтуїтивно зрозумілим. Щоб зрозуміти травму нам потрібно перейти від відчуття, що ми маємо справу з загальновідомим поняттям, до відчуття, що це щось незнайоме, що дозволяє

нам мислити в соціологічному ключі. Адже травма — це не те, що існує від природи, вона створюється суспільством.

Перш за все Александер стверджує, що події, взяті окремо і як такі, не створюють травму. Події не є травматогенними за своєю внутрішньою природою. Травма це властивість, що приписується події за допомогою суспільства. Ця властивість може підписуватись події в режимі реального часу, по ходу її здійснення, подія може стати травматогенною до того, як вона станеться, або після того, як подія завершилося у процесі реконструкції. По суті, іноді глибоко травматогенні події можуть і взагалі не відбуватися в дійсності в порівнянні з тими які відбулися.

На рівні соціальної системи, суспільства можуть переживати масштабні порушення, які не стають для них травмуючими. Університети можуть не працювати. Школи можуть не давати належну освіту. Уряди можуть бути не в змозі забезпечити базовий захист і можуть переживати жорстокі кризи з можливістю втрати законного статусу. Економічні системи можуть бути серйозно деформовані [Alexander: 2005, с.93-100] до такої міри, що їх функції не забезпечуватимуть навіть найнеобхідніших товарів. Такого роду проблеми реальні й дуже істотні, але вони жодним чином не є обов'язково травмуючими для членів суспільств в яких вони функціонують, а тим більше для суспільства в цілому. Щоб травма виникла на рівні спільноти, культурні кризи повинні стати соціальними кризами. Події — це одна справа, а репрезентація цих подій — зовсім інше.

Статус травми надається реальним або уявним явищам не завдяки їх фактичній шкідливості або об'єктивній різкості, а завдяки тому, що вважають, що ці явища різко і згубно вплинули на колективну ідентичність. [Erikson:1994,с.83-104]

Індивідуальна безпека вкорінена в структурах емоційних і культурних очікувань, які забезпечують відчуття безпеки й здатності діяти. У свою чергу ці очікування і здатності вкорінені в стійкості співтовариств, частиною яких є індивідууми.

Під питанням виявляється не стабільність спільноти в матеріальному або поведінковому сенсах, хоча така стабільність, зрозуміло, відіграє певну роль. Швидше на карту поставлена ідентичність щодо сенсу, а не дії. Подія отримує статус травми, тільки якщо відбувається різке зміщення упорядкованих звичних смислів спільноти. Саме смисли забезпечують почуття шоку і страху, а зовсім не події самі по собі. Чи опиняються структури сенсу нестабільними, пошкодженими - так чи ні, це відбувається не в результаті події, а внаслідок соціоконструйованого процесу. Це результат здійснення людської здатності до дій, результат успішного нав'язування нової системи культурної класифікації. На культурний процес здійснюється глибокий вплив соціальної структури і ситуативні навички мислячих соціальних акторів відповідно змінюються.

Травма не є результатом того, що якась група людей відчуває біль. Вона є результатом гострого дискомфорту, що проникає в серце колективної ідентичності. Колективні актори «вирішують» представити соціальну біль [Alexander:2005, с.112-132] як основну загрозу їхньому розумінню того, хто вони, звідки вони й куди хочуть йти. Ми спробуємо описати природу таких колективних дій і культурних та інституційних процесів. Головною причиною травми є невідповідність інтерпретації між суттю події і її репрезентації. Суспільства в більшості випадків не приймають такі рішення. Тому це роблять дійові особи [Александр:1987].

Процес травми можна в цьому відношенні порівняти з мовним актом Травми, як і мовні акти, складаються з наступних елементів:

- 1) Мовці: група носіїв;
- 2) Аудиторія: громадськість, номінально однорідна, але соціально розділена;
- 3) Ситуація: історичне, культурне та інституційне оточення, в якому здійснюється мовний акт;

Мета мовців — в тому, щоб переконливо представити наратив про травму аудиторії-громадськості. В процесі цієї репрезентації група носіїв використовує особливості історичної ситуації, доступні символічні ресурси, а також

обмеження і можливості, що надаються інституційними структурами. Перш за все, зрозуміло, аудиторія повинна складатися з членів самої групи носіїв. Якщо досягається певний успіх в конструюванні, то члени цієї початкової спільноти виявляються впевненими в тому, що вони були травмовані якоюсь винятковою подією. Тільки за умови такого успіху аудиторія тих, кому адресована ідея травми, може розширитися і включити інші групи суспільства

Люди, складові суспільства, які своєю чергою передають символічні уявлення опису подій, що відбуваються в суспільстві, минулих, нинішніх і майбутніх. Вони транлюють ці уявлення в якості членів соціальних груп. Ці групові уявлення можна розглядати як «тези» які передбачають форму соціальної реальності, а також виражають її причини й відношення актора. Культурне конструювання травми починається з такої «тези»[Александр:1987] Ця «теза» про якусь глибоку травму, наратив страхітливого руйнівного соціального процесу і водночас вимога емоційної, інституційної та символічної компенсації й відновлення. Такі заяви робляться тими, кого Макс Вебер в рамках своєї соціології релігії називав «групами носіїв»[Вебер:2018], це колективні дійові особи які включені до процесу травми. Групами носіїв рухають ідеальні й матеріальні інтереси вони розташовані в певних ділянках соціальної структури, і наділені дискурсивним талантом формулювати свої «тези». Поняття Вебера було розвинуте далі в руслі проблематики проблеми культурних змін і конфлікту і в останній час. Групи, що роблять тези, також співвідносяться з поняттям «інтелектуалів », яке в іншому контексті розробили Рон Аерман і Ендрю Джеміссон [Аерман:2011] Групи носіїв можуть створювати сенс в суспільній сфері, а також належати до еліти, а можуть належати до нижчих прошарків і маргінальних верств суспільства. Вони можуть бути впливовими релігійними лідерами або групами, яких більшість вважає духовними авторитетами. Група носіїв може виділятися за принципом покоління і представляти погляди й інтереси молодого покоління як протилежність старому. Група носіїв може транлювати «сенси» на національній основі й нацьковувати власний народ на якогось можливого

ворога. Тобто група носів це колектив який може створювати й транслювати сенси знаходячись на різних рівнях соціальної структури.

Однак така розповідь історії в той же час є складним і багатозначним символічним процесом, який носить контингентні, вельми спірні й іноді досить поляризуючі характеристики. Щоб переконати ширшу аудиторію в тому, що і вона теж була травмована якимось або досвідом або подією, групі носіїв необхідно виконати успішну роботу зі змістом. У створенні нового панівного нарративу основну роль грають чотири найважливіші репрезентації. В соціальній реальності ці репрезентації розгортаються взаємпроникаючим чином, з постійними взаємними посиленнями. Причинні зв'язки тут мають символічний і естетичний характер.

До якої міри члени аудиторії, якій адресована репрезентація травми, співвідносять себе з членами безпосередньо травмованої групи? Зазвичай на самому початку процесу травми велика частина аудиторії бачить дуже слабкий зв'язок між собою і групою-жертвою, якщо взагалі його бачить. Аудиторія зможе символічно приєднатися до переживання травми, тільки якщо жертви будуть представлені в термінах які зачіпають ціннісні орієнтації, які зачіпають більшу частину колективної ідентичності. Сучасне населення Центральної Європи визнає, що цигани — жертви травми, носії трагічної історії. Однак оскільки багато жителів Центральної Європи репрезентують народ «рома» як незаконослухняний і нецивілізований, вони не вважають травматичне минуле циган своїм власним. Впливові групи німецьких і польських громадян визнали, що євреї були жертвами масового винищення, але часто відмовлялися переживати власні національні і колективні ідентичності як деформовані трагічною долею євреїв.[Куракін:2013]

Для створення переконливого нарративу травми надзвичайно важливо дати відповіді на ключові питання:

Природа болю. Що саме сталося — з певною групою і з більшим товариством, частиною якого є ця група?

Природа жертви. Яка група людей випробувала на собі цю травматичну біль? Чи були вони певними індивідуумами або групами, або ж набагато більш всеосяжною групою, «людьми» як такими? Чи був головний удар болю завдано окремій і обмеженій групі, або тут були змішані кілька груп?

Зв'язок жертви травми з широкою аудиторією. Навіть коли уявлення про природу болю закріпилося, а особистість жертви встановлено, залишається вельми важливе питання про зв'язок жертви з широкою аудиторією. До якої міри члени аудиторії, якій адресована репрезентація травми, співвідносять себе з членами безпосередньо постраждалій групи? Зазвичай на самому початку процесу травми більша частина аудиторії бачить дуже слабкий зв'язок між собою і групою-жертвою, якщо взагалі її бачить. Аудиторія зможе символічно приєднатися до переживання первісної травми, тільки якщо жертви будуть представлені в термінах, що описують їх ціннісні якості, які поділяються і відносяться до масштабної колективної ідентичності.

Розподіл відповідальності. Для створення переконливого нарративу травми надзвичайно важливо встановити особу злочинця - «лиходія». Хто, власне, завдав рану жертві? Хто викликав травму? Це завжди питання конструювання символів та смислі на тлі соціальних таканин суспільства.

Створила Голокост «Німеччина» або ж нацистський режим? Обмежувалися партійні діячі діями спецпідрозділів СС або ж весь вермахт також потрібно осудити. Чи розповсюджувалися злочини на звичайних солдатів. Звичайних громадян, німців-католиків та німців-протестантів? Лежала відповідальність тільки на старше покоління німців або й на наступних поколіннях теж? Ці дискурсивні питання й досі тривожать Європейську громадськість.

«Переживання травми» можна зрозуміти як соціологічний процес, який визначає дуже болісну рану, нанесену спільноті, також процес встановлює жертву, покладає відповідальність і розподіляє ідеальні і матеріальні наслідки. Оскільки травми переживаються, а відповідно, уявляються і репрезентуються, і тому відповідно колективна ідентичність піддається ґрунтовному перегляду.

Перегляд ідентичності означає, що буде мати місце повторне програвання колективного минулого[Александр:2013], адже пам'ять не тільки соціальна і володіє можливістю трансформацій, крім цього вона ще й глибинно пов'язана з відчуттям «Я» в сьогоденні.

Колективні ідентичності постійно конструюються і забезпечуються не тільки посередництвом зустрічі віч-на-віч з сьогоденням, а й з майбутнім, але за допомогою реконструкції більш ранніх періодів життя спільноти. Коли колективна ідентичність виявляється перебудована таким чином, що поступово настає період «заспокоєння». Спіраль травми затихає, ефекти й переживання робляться менш бурхливими, а зосередженість на сакральному і травмованому слабшає. У міру того як зникає піднесення що володіє потужним впливом на дискурс травми, її «уроки»[Александр:2013, с.280-293] об'єктивізуються в пам'ятниках, музеях і зборах історичних артефактів.

Нова колективна ідентичність вкорінюється в сакральних місцях і впорядкується за допомогою ритуальних процедур. В кінці сімдесятих років маоїстський уряд «червоних кхмерів» виявилось винний в загибелі більше однієї третини населення Камбоджі. Смертоносний режим був повалений в 1979 році. Хоча роз'єднаність, нестабільність і авторитарний режим наступних десятиліть не дозволили процесу травми розігратися від початку і до кінця, процеси реконструкції, репрезентації та повторного проходження привели до істотного увічнення, ритуалу і реконструкції національної ідентичності. «Живі нагадування про жахи» червоних кхмерів » представлені в фотографіях жертв, картинах, що зображують вбивства, винаходах для тортур в Музеї геноциду в Туол Сленг, колишній школі, яка стала центром смертоносних допитів, а також в монументальній експозиції черепів і кісток в Бхуенг Ек, колишньому розстрільному полі, де в землі, яка покривала братські могили, ще видно фрагменти кісток і одягу. Новий уряд Камбоджі також заснував щорічний захід під назвою "День ненависті", коли люди збираються в різних місцях і слухають гнівні промови на адресу «червоних кхмерів». У державній пропаганді ця тема використовувалася в таких гаслах, як "Необхідно застерегти повернення цієї

колишньої чорної пітьми" і "Ми повинні невпинно боротися за те, щоб захиститися від повернення ... кліки вбивць народу". Ці схожі на формули санкціоновані урядом вираження були щирими й часто звучали в розмовах звичайних громадян ». В ході рутинізації [Александр:2013, с.299] процес травми, який колись виражався так яскравий, може виявитися предметом технічного механізму рутинізації. Іноді запрошують до уваги спеціалістів, які відділяють емоції від сенсу. Про такий тріумф часто з жалем говорять аудиторії. Ці процеси активізувалися завдяки процесу травми, і іноді цьому активно протистоять групи носіїв. Однак найчастіше травму висвітлюють з почуттям полегшення, як на рівні громадськості, так і на рівні окремих осіб. Спроби інституціоналізувати аспекти травми, що вживаються з метою зберегти пам'ять про процес травми й увічнити його, поступово виявляються нездатними викликати сильні переживання, створити відчуття того, що вас зрадили, і підтвердити сакральний статус травми, який раніше так сильно з нею асоціювався. Хоча перебудована колективна ідентичність більше не є глибоко хвилюючим явищем, вона тим не менше залишається основним ресурсом для розв'язання майбутніх соціальних проблем і порушень в колективній свідомості. Неминучість такого процесу рутинізації жодним чином не нейтралізує виняткову соціальну значущість культурних травм. Навпаки, їх поява і перетворення в буденність припускають найглибші нормативні наслідки для ходу соціального життя. Дозволяючи членам широких груп громадськості розділити біль інших, культурних травм.

Елементи процесу травми, наведені в даному розділі [Александр:2013, с.285-290], можна вважати соціальними структурами, якщо розглядати цей термін не в матеріалістичному його розумінні. Кожен з цих елементів грає свою роль в конструкції й деконструкції травмуючої події суспільством. Наявні всі, або хоча б одна з цих структур, в процесі чи ні — розв'язання цього питання саме по собі не визначено структурою. Це залежить від неупорядкованих, непередбачених випадковостей історичного часу. Війну програють або виграють. До влади приходять новий режим або режим, котрий дискредитував

себе або режим який завзято за цю владу тримається. Соціальні групи-гегемона або групи-ізгої можуть отримати владу і сповнитися ентузіазму або виявитися розхитаними й виснаженими соціальним протистоянням і застрягти в мертвій точці. Такі випадкові історичні чинники сильно впливають на те, чи буде досягнуто угоду, яка дозволить надійно помістити культурну класифікацію травми на відведене їй місце.

Висновки до першого розділу

Отже, за поглядами Петра Штомпки, культурні травми це процеси, які за рівнем дезорганізації і дезорієнтації володіють достатньою силою в соціально-психологічному плані. Можуть створювати деструктивні і конструктивні за своїми наслідками зміни. За своїм структурним походженням мають три рівні на яких розташовуються індивіди, малі соціальні групи, великі соціальні групи. Причинами в більшості випадків слугують швидкі, кардинальні і радикальні соціальні зміни які завдають суспільству «культурного шоку», після чого настає стан аномії. Але крім цього автор вказує на існування акумулюючих процесів які потенційно можуть досягти рівня культурної травми.

Травма - це розрив соціальних тканин і процесів. При цьому вирішальне значення має не сам розрив, але саме події, що відбуваються навколо цього розриву. Штомпка виходить з того, що будь-які соціальні зміни травматогенні. Питання в тому, наскільки глибоко, швидко і масштабно травмований соціальний організм. «Соціальна травма» може бути ключовим терміном при розгляді подій, пов'язаних з соціальними змінами і деформацією структури суспільства, так як це поняття багато в чому пояснює і доповнює картину соціальної реальності, відповідаючи на питання про характер змін і їх наслідки, що впливають на хід подій в подальшому. Необхідно відзначити, що культурну травму Штомпка вважає найбільш небезпечною і що не всі країни однаково готові дотримуватися правил, що встановлюються лідером цих перегонів – західним світом.

Корегуючи поняття можна зробити висновок що це процес, який характеризується наявністю травматогенної події, яка може потенційно стати культурною травмою маючи під собою ряд характерних симптомів, таких як недовіра, апатія, орієнтація на сьогоднішній день. Також для даного процесу наявні практики які дозволяють подолати її наслідки, вони поділяються на пасивні та активні. Серед основних активних адаптація, яка виражається у

створенні нового зразку поведінки та створенні нових культурних наративів – інновація та бунт, а серед пасивних це ритуалізм й ретриатизм тобто ігнорування травми і продовження звичного способу життя.

Соціокультурні травми, за думкою Аермана — це не речі, а процеси створення смислів і атрибуцій, в яких триває боротьба, і в якій різні індивіди й групи прагнуть зрозуміти ситуацію, керувати нею та контролювати її. Аерман виходить зі взаємозв'язку травм из травматогенною ситуацією, вказує на існування групи інтелектуалів які формують травму на суспільному рівні. Активно обґрунтовує процес створення травми саме людьми.

Соціокультурні травми відповідно до ідей Александера - це обов'язкова наявність «груп носіїв» які репрезентують цю травму суспільству таким чином руйнують встановлену колективну ідентичність і породжують процес дискурсу травми. По суті травми можуть і не відбуватися взагалі, все лежить в руках групи носії які формують травму і відношення до травми для суспільства.

РОЗДІЛ 2. Соціокультурні травми українського суспільства в умовах трансформації

2.1 Прояви соціокультурних травм в українському суспільстві

Першим пунктом або індикатором соціальної травми ми виділяємо швидкість соціальних перетворень як ключовий аспект травми. Адже саме перехід до нових моделей поведінки й життя і є тим фактором який зумовлює появу травматогенної ситуації [Штомпка, 2005: с. 54-67]. Штомпка вказує на можливість існування травми за відсутності швидких соціальних змін, але будь-який приклад соціальної травми в суспільствах базується на прецеденті й він є вісником культурного шоку [Аерман, 2011]. який може існувати тільки за умов швидкоплинних суспільних перетворень це саме стосується і представників соціального конструктивізму – Александера й Аермана які хоч і акцентують увагу на процесі конструювання, але не оминають увагою швидкоплинність травматогенних ситуацій.

Другим пунктом є наявність дезорганізації на всіх рівнях соціального життя як найяскравішого індикатора травми. Штомпка виділяє такі характерні ознаки травми, до них належить відсутність довіри як до інших громадян, так до соціальних інститутів. Це наприклад стратегії заощадження коштів і «розумне» їх інвестування. Або постійне висловлення негативних думок стосовно сфери політики. До другого аспекту належить апатія, відчуття безсилля, неможливість змінити ситуацію ніяким чином, або зникнення будь-якого інтересу до суспільно-політичних справ. [Штомпка. 2013] Третій аспект орієнтація на сьогодні і ностальгія за минулим особливо в протиставленні з наявним кризовим становищем. Четвертий аспект полягає у появі стану побоювання і занепокоєння, наявністю тривожного настрою. Маючи всі ознаки аномії Роберт Мертон вивів декілька характерних особливостей для їх адаптації. Вони за Гіденсом [Гіденс, 1999: с. 345] поділяються на активні й пасивні форми.

Третій аспект повністю лежить в парадигмі соціального конструктивізму і в цьому пункті ключову роль буде відігравати група носіїв і так звані інтелектуали. Соціальна травма має місце, тоді коли члени якогось співтовариства відчують, що їх змусили пережити якусь жахливу подію, яка залишає незабутні сліди в їх груповій свідомості, назавжди друкується в їх пам'яті й корінним і незворотним чином змінює їх майбутню ідентичність. [Александр:2013,с. 265-270]

Четвертий аспект полягає у вигляді пристосування до травми, ключовими механізмами є «інновації» «ретритизм», «ритуалізм» та «бунт». Тобто ці механізми були сформовані Мертоном звідти вони перекочували у праці конструктивістів та Штомпки.[Мертон:1996, с. 45-67]

З приводу соціальної травми в новітньому українському суспільстві ми не можемо оминати увагою період 1990-х років, а саме в розпад радянського союзу початок і формування українського суспільства. Соціальна травма в Україні 90-х почалася з економічної кризи що у свою найяскравішим проявом чого було запровадження продуктових талонів у 1990 році. Травмуючі ситуації почали накопичуватися з початком перебудови, аварії на Чорнобильській АЕС та на діях в минулому, що створювали підґрунтя. Тогочасне українське суспільство не було готове до того переліку можливостей і обов'язків яких вимагав час.

Внаслідок цього сформувалися характерні чинники, фактори та умови які призвели до соціальної травми наслідки якої ми бачимо і дотепер.

Якщо ми зупинимося на соціальних травмах новітнього українського суспільства то першим, що спаде на думку буде період 90-х тому що він підпадає під ряд критеріїв виділений як соціальний кістяк травми.

Вихід з радянського союзу у серпні 1991 року і подальша економічна ситуація спричинили так званий соціальний шок.

Передумовами цього були планова економічна система яка страждала на наявність вільної конкуренції й сам перехід до вільного ринку спричинив політичну економічну і соціальну дезорганізацію. [Сетер, 2005:с.219] Ситуація,

що склалася викликана, перш за все, об'єктивними причинами. Розпад СРСР призвів до розвалу колись єдиного з дуже високим ступенем інтегрованості народногосподарського комплексу. Наприклад, на Україні в 1990 році лише 7% промислової продукції вироблялося поза рамками загальносоюзних міністерств. Особливо значною була ступінь кооперації в машинобудівному комплексі: виробництві автомобільної й авіаційної продукції понад 80% комплектуючих надходило з інших республік Союзу, в основному з Росії. Перед новими незалежними державами виникла проблема формування відокремлених національних економічних систем на базі вкрай деформованих виробничо-технологічних структур, в більшості випадків характеризуються надмірно високою часткою військово-промислового виробництва, важкого і середнього машинобудування в структурі промисловості. Причому розв'язання цієї проблеми ускладнювалося тим, що багато хто з цих країн поряд зі становленням власної державності здійснювали перехід до ринкової моделі розвитку економіки. По суті справи, така одночасна трансформація була безпрецедентною в історії світової практики. У той же час багато ринкових трансформацій на пострадянському просторі обумовлені суб'єктивними факторами в основному недалекоюглядною політикою пострадянських технологічних перетворень, без урахування будь-яких стратегічних орієнтирів.

1. Більшість з реформаторів наддали перевагу переходу до інноваційної моделі розвитку в країнах СНД, а саме ліберальному курсу реформ, які акцентують зміну відносин власності й мають характеристику з фінансовою стабільністю, вважаючи, що ринок автоматично все розставить по своїх місцях. Ці дії й повпливали на ВВП. В таких умовах держава практично самоусунулася від розв'язання проблем структурно-технологічних перетворень економічних комплексів з метою формування виробництв сучасних технологічних укладів, що не дозволили створити конкурентоспроможну економіку і забезпечити стійке економічне зростання в найближчий період.

2. Економічні зрушення потягли за собою і соціальні створивши стан інституціональної аномії. Рівень довіри до державних інститутів різко

зменшувався в той же час в суспільстві легітимізується інститут президентства як і на всьому пострадянському просторі це у свою чергу говорить про наявність у свідомості старих моделей радянської поведінки. [Штомпка, 2001] Ціннісні орієнтації які відображалися у таких практиках як піонерство, комсомольство які надавали представникам суспільства очки статусу самозруйнувалися, що потягло за собою культурний шок. Оскільки нові моделі поведінки базувалися на принципі індивідуалізму на відміну від принципу колективізму тоталітарної системи.

3. Нагальна потреба в адаптації вилилася у двох ключових маркерах поведінки, а саме у ритуалізмі та інновації. Населення маючи на меті зменшити негативні наслідки травми створювало інноваційні методи досягнення індивідуальних цілей які мали на меті досягти успіху, таким чином створюючи якісно нову модель поведінки. Прикладом може слугувати рекет і «швидка приватизація». [Штомпка, 2005] Старі прийняті суспільством моделі ритуалізму «модель посередництва» і «не висовуйся» стають не потрібними й не ефективними, але все ж живуть в ментальній свідомості населення [Дюркгейм, 1994:с.257-290] Українське суспільство того часу не маючи альтернативних добре розвинених культур повною мірою відчуло зміну системи. На зміну цим колективним концептам приходять нові, західні, ліберальні або індивідуалістичні. Прикладом швидкої зміни панівної системи може слугувати процес торгівлі, яка до того заборонялася. В нових же умовах спекуляція з кримінального порушення переходить в законодавчу горизонталь, і стає найефективнішим способом досягнення цілей це у свою чергу відбивається на частині економічно активного населення, яке почало активно включатися в нові товарно-грошові відносини, інша ж частина активного населення подекуди об'єднуючись з кримінальними елементами помалу почали з'єднуватись з держапаратом зв'язку з економічним невтручанням держави і її правовою імпотентністю створюють нові центри влади. Це породило низку стереотипів щодо владної верхівки і виявило один з найяскравіших маркерів травми, а саме..

4. Ураження колективної свідомості.

Період початку 90-х закарбувався у національній пам'яті народу через низку маркерів які є також маркерами травми. До них в контексті 90-х років належать відсутність довіри громадян до своїх співвітчизників там само сформована відсутність довіри до соціальних інститутів. [Alexander: 2005: с.93-100] Саме в цей час формується інститут кумівства який має передбачати вищий рівень довіри до родинних зв'язків ніж до державних органів. У економічних аспектах це виражається у вигляді наприклад стратегії заощадження коштів і «розумне» їх інвестування. До другого аспекту належить апатія, відчуття безсилля, неможливість змінити ситуацію ніяким чином, або зникнення будь-якого інтересу до суспільно-політичних справ. [Дюркгейм, 1994: с.334-356] Третій аспект орієнтація на сьогоднішній день і ностальгія за минулим особливо в протиставленні з наявним кризовим становищем. Четвертий аспект полягає у появі стану побоювання і занепокоєння, наявністю тривожного настрою.

Крім цього сам процес травми став можливим через законодавче формування ЗМІ й наявністю багатовекторності думок. [Аерман: 2013, с. 125-127], Що зумовило у свою чергу конструювання процесів які зараз ми визначаємо як травма. Наявність таких негативних маркерів як негативні розмови про політичну сферу якраз і впливають з артикулюванням ЗМІ до цих процесів. Журналісти або люди які виконують функцію інтелектуалів [Аерман: 2013, с. 100-111], конструюють травму і по сьогодні, адже ці події отримали відбиток у свідомості всього соціуму.

Період економічної політичної кризи відобразився на свідомості кожного громадянина і суспільства в цілому. Виокремивши для себе і суспільства джерело страждань у вигляді економічних негараздів народ створює певну солідарність між своїми представниками. Така ж солідарність виявляються у найхарактерніших ознаках травм. [Мертон, 1966, с.219-313].

Початок революції почався з прецеденту про побиття мітингувальників на Майдані Незалежності в ніч на 1 грудня 2013 року. Масові демонстрації

невдоволених 1 грудня призвели до базування на майдані людей і які виражали свій протест живучи там. Постійні сутички з внутрішніми військами призвели до «ефекту бумерангу» і все більше людей прямували на майдан бажаючи захистити своє конституційне право на протест та інтеграцію в Євросоюз.

Обумовленість революцій певними психологічними домінантами виражена в концепції такого ученого, як Дж. Дейвіса. [Divies:1969, с.5-19] Дані його теорії пояснюють революції з точки зору зростання депривації в суспільстві. Під депривацією розуміється психічний стан індивіда, викликаний розривом між можливістю забезпечити собі певний рівень життя і гідним для нього рівнем життя. Іншими словами, даний теоретичний напрям пояснює революції як реакцію на несправедливість нестатків. Дж. Дейвіс писав, що «політична стабільність і нестабільність кінець кінцем залежать від стану умов, від настрою суспільства «Революцію породжує настрій незадоволеності, а не об'єктивна наявність «адекватної» або «неадекватної» кількості їжі, рівності і свободи» [Divies:1969,с.5-19] На думку вченого, революційні настрої в суспільстві виникають, якщо за досить тривалим періодом зростання очікувань йде відносно короткий період різкого зниження рівня «фактичного задоволення потреб», тобто рівня досягнень. У результаті розрив між ним і рівнем очікувань швидко зростає в порівнянні з минулим

Переходячи безпосередньо до маркерів революції ми говоримо, що соціальні зміни які відбувалися в період зими 2013-2014 років мали кардинальні соціокультурні наслідки для населення України. Розвиток подій відбувався дуже швидко. Першим переломним моментом стало вбивство перших активістів, з початку незалежності такого масового вбивства людей через їх політичні погляди не відбувалося, саме в цей час формується і створюється травматогенна подія і суспільство відчуває культурний шок.

Наступним після шоку є дезорганізація всіх сфер життя. Ціннісні орієнтації зазнали руйнівних змін, адже людське життя могло бути втрачено через політичну позицію. Довіра до владних інституцій знизилася до кардинально низького рівня почалися захоплення державних органів влади. Тут

важливим є перехід травми з індивідуального виміру в колективний і конструювання травми в інформаційному просторі країни.

Маючи наявну травматогенну ситуацію. Населення почало активно залучати активні та пасивні механізми боротьби з соціальною травмою. Інновацію можна розглядати тому що представники суспільства маючи суспільно-важливі цілі створювали нові форми боротьби. [Штомпка, 2005: с. 58-70] Беручи до уваги «диктаторські закони 16 січня» нові форми були у вигляді автомайдану і навіть волонтерства яке трансформувалося в набагато вагомішу соціальну практику. Ритуалісти також були присутні вони разом з конформістами складають основу суспільного порядку і стабільності, тому походи в церкву і замолювання «душ» були на рівні з кількістю домашніх аналітиків. Інші люди також почали створювати інновацію або соціальний конструкт під назвою «Русская весна» яка мала на меті організацію індивідів навколо традиційних цінностей або як кажуть в Росії «скреп» і тут ми бачимо дуже цікавий процес формування травми російського суспільства, тому що Майдані змінив не тільки нас він активно демонструвався для залякування конформістсько-ритуалістської більшості країни-сусіда.

Соціальне конструювання через групи носіїв почалися через призму соціальних процесів. Травма революції «Гідності» не є результатом того, що якась група людей відчуває біль. [Александр:2013, с. 267-284] Вона є результатом гострого дискомфорту, що проникає в саму серцевину відчуття спільнотою власної ідентичності. колективні актори «вирішують» представити соціальну біль як основну загрозу їхньому розумінню того, хто вони, звідки вони й куди хочуть йти. Тут важливим є природа таких колективних дій і культурні та інституційні процеси, які їх опосередковують. ЗМІ ж відіграло вагому роль у створенні концептуалізації соціальної травми і аналізувати 5 канал як інформаційну платформу наступного президента стає дуже цікавим фактом саме з точки зору конструювання травми.

Травматогенна ситуація сталася саме в під час кульмінації й розстрілів 20-х числах лютого. Адже кожен хто бачив кадри журналістів відчував цю біль опосередковано і знав, що на місці вбитих міг бути він сам. [Аерман:2011]

Жертвами безпосередньо розстрілів були індивідуми які входили до різних соціальних груп незалежно від соціального статусу ролі чи капіталу і незалежно від того чи підтримували вони погляди протестувальників. Розповсюдження культурного шоку від убивств як з однієї так з іншої сторони зазнало все населення України.

Зв'язок жертв і суспільства передався через наявність соціальних звуків між мітингувальниками й суспільством. На жаль, жертв і постраждалих не можна активно ділити за владним принципом. Адже вбиті були як по одну так і по іншу сторону барикад. Більша частина населення репрезентувала себе з мітингувальниками. Причинами цих процесів є якраз недовіра до влади і владних інституцій це у свою чергу є наслідком соціальних травми 1990-х років. [Штомпка, 2001:с. 6-10], Як ми вже зазначали не все населення відносило себе до соціального утворення мітингувальників. На початку вищезазначених подій, а саме у листопаді 2013 року лиш маленька частина усвідомлювала себе постраждалими від травми, з ескалацією конфлікту все більша частина суспільства почала ототожнювати себе з мітингувальниками.

Відповідальність за травматогенні ситуацію і події лягла на вище керівництво країни в особі Віктора Януковича і частину силових відомств. З наявністю і до того ще відсутністю довіри до влади долучилася відкрита конфронтація з усіма представниками внутрішніх військ. Це внесло тріщини у до того пошкоджену соціальну єдність.

Населення України побачивши події на Майдані, навіть ті хто не брав безпосередню участь відчували різкий перехід від мирного часу і до майже війни. Адже смерть мітингувальників відобразився у свідомості кожного українця. Найхарактернішими маркерами було перейменування вулиць на честь герої небесної сотні, початок декомунізації, інститут волонтерства, добровольчі батальйони.

Початок Антитерористичної операції логічно являє собою продовження подій Майдану причому велика кількість активістів перейшла в лави добровольчих батальйонів або національної гвардії.

Український соціум уже давно був травмований культивованими дискурсами «розколу», «цивілізаційних розломів» та «конфліктів ідентичностей». Тривала поляризація та фрагментація українського соціуму на нерві ціннісного розколу поглиблювала лінії потенційної конфліктності. В умовах же глибокої кризи система розколів, тріщин і ліній потенційного конфлікту стала багатовимірною та вийшла за гіпотетичні межі суспільного розмежування, руйнуючи внутрішні зв'язки та утворюючи новий горизонт демаркаційних ліній. [Штомпка, 2001:с. 9-10],

Початок АТО характеризується повною відсутністю структури і владної компетентності на місцях. Тому, що міф про національну ідею не був сформований за 20 років незалежності в додатку з проросійськими настроями на частині територій призвів до соціального вибуху який відобразився на мешканцях всієї України. Дезорганізація відбувалася на всіх рівнях соціальної й правової структури. Відсутність підготовлених збройних сил, відсутність політичної волі й електоральної підтримки, не готовність населення до соціально-психологічних наслідків війни та великої частини біженців. Це все у зв'язку з політичною кризою формувало відсутність впевненості в майбутньому.

Адаптація населення проходила у формі ритуалізму, ретритизму й інновації. Інноваційні аспекти перекочували з минулої соціальної травми й продовжили існування інституту волонтерства. [Штомпка, 2005], Крім цього населення у зв'язку з підвищенням рівня націоналізму створило рух добровольців. Ці створенні суспільством інструменти адаптації в майбутньому призводять до розвитку суспільства в громадянському векторі. Ураження національної колективної свідомості народу відбулося через безпосередніх носіїв травми. Ними були члени суспільства які отримали бойовий досвід. Ми не можемо віднести конкретно якусь соціальну одиницю до цієї травми, адже

мобілізаційний ресурс становить все населення. І тут ми можемо говорити про травму тільки в контексті всього суспільства. Адже шок який і той досвід який отримали війська прямопропорційно перейшов у свідомість народу. Навіть ті хто не брав участь у бойових діях могли відчутти травму через смерть співвітчизників.

Якщо звернутися до ще одного аспекта АТО і травми війни, а саме вимушених переселенців. На них ліг тягар повноти соціальних змін, адже шок отримання як від втрати майна і бойових дій трансформувався у травматичний досвід який мав би об'єднати населення. Але конфлікт соціальних ідентичностей[Александр:2013], ставав на заваді соціальному осмисленню і консолідації населення. Це виразилось в промовах населення по типу: «Чому вони сюди їдуть? Хай самі воюють за свою землю»

Жертвами стали як мобілізовані представники соціуму так і мирне населення окупованих територій. У випадку першої соціальної групи травма полягала у травмуванні психіки внаслідок бойових дій і трансформування їхньої свідомості. Переселенці ж отримали травматичний досвід внаслідок зіткнення з війною і наявністю відмежованої колективної ідентичності іншої частини українців які вважають що місцеві жителі «здали» Донбас. Відсутність соціальної єдності у формуванні спільних форм адаптацій до травми призводить ще більшого розколу на тлі уже ООС.

Соціальне конструювання травми через засоби масової комунікації відбувається і до тепер. [Аерман:2013, с. 125-131] Але саме через прямі розповіді очевидців і наявність родинних зв'язків з потерпілими помалу формується соціальна єдність у переживанні травми. За останніми даними Донбас покинуло близько 3 мільйонів чоловік. У військових діях брало участь близько 200 000 тисяч чоловік це все у свою чергу зумовлює розповсюдження травматогенної ситуації й ситуацій на майбутнє. Таким чином травма стає акумуляованою дійсністю.

Конструювання травми не може відбуватися без жертви й винуватця. До списку жертв ми віднесли мобілізованих і переселенців. Визнаним на

державному і соціальному рівнях винуватцем травми є країна сусід. Навколо цього концепту зараз будується ціннісний фундамент який допомагав владній верхівці створювати свій електорат. Процес конструювання національного ворога зумовлює підвищення рівня патріотизму і націоналізму, що у свою чергу допомагає перевести травму з «активної» фази в «затухаючу». Розглянувши які концепти ми виділяємо під поняттям культурної травми ми можемо перейти до створення критеріїв на основі наукового доробку вищезазначених соціологів.

Травми мають деякі ознаки:

1. Це швидкі соціальні зміни з наявністю культурного шоку.

Шок є ключовим аспектом взаємопроникаючої дії травми на всіх її рівнях від індивідуального до колективного відповідно до культурного і соціального. Ця характерна ознака травми простежується в ключових дослідників цієї теми. Вона може набувати різної значимості і змісту але ключова особливість в разючості та несподіваності залишається.

2. Наявність аномії на індивідуальному та інституціональному рівнях
Характерна ознака травми її всеохопність. Ми можемо виділяти травму як на процесі який руйнує соціальну тканину, а вона в свою чергу складається з індивідів. Саме індивідуальний рівень травми разом акумулюючою природою формує інституціональну аномію.

3. Наявність конструювання травми на суспільство «групами носіїв»
Ми обрали цю характеристику внаслідок того, що це ключові соціальні актори які дають можливість травмі стати травмою, вони репрезентують подію і пов'язують її з колективною свідомістю групи і дану інформацію транслюють всім іншим членам соціуму.

4. Пристосування до травми у вигляді «ритуалізму», «інновації» та «ретритизму», «бунту». Ці форми пристосування до аномії виділені Робертом Мертоном в силу українських реалій використовуються завжди. В той час перші 3 аспекта є етапом прийняття діючої системи і пошуку для

себе кращої долі. Четвертий аспект є актом непокори і в наступному нашому підрозділі ми бачимо як ця форма пристосування стає основою нової травми – Революції «Гідності»

2.2. Соціологічне дослідження феномену соціокультурної травми в рамках подій революції «Гідності»

Об'єкт: Соціокультурна травма українського суспільства 2013-2014 років.

Предмет: Трансформаційні ознаки української соціокультурної травми

Мета: визначення основних соціокультурних ознак травми

Для досягнення поставленої мети нам необхідно виконати наступні **завдання:**

- виявити та сформулювати ознаки соціокультурної травми 2013-2014 років;
- виходячи з ретроспективного аналізу соціально-економічного життя респондентів виявити причини початку революції;
- провести глибинне інтерв'ю з учасниками подій на Майдані 2013-2014 років;

Емпіричний об'єкт - учасники революції

Вибірка: 5 учасників революції (2 представника Сходу, 1 центру та 2 заходу)

Метод збору: Глибинне інтерв'ю

Час проведення: 30 березня – 23 квітня 2020 року.

Гіпотези:

1. Сформована нами шкала соціокультурної травми буде описувати повністю охарактеризовувати емпіричний досвід респондентів
2. Початок формування травми революції «Гідності» лежить в травмі посткомуністичної трансформації

Для того, щоб підтвердити чи спростувати наші гіпотези було вирішено звернутись до якісного методу збору інформації – методу неформалізованого глибинного інтерв'ю. Цей метод допоможе нам з'ясувати чи накладають соціокультурні фактори розвитку індивіда на зміни його ціннісної парадигми, які соціокультурні особливості впливали на це, ставлення респондентів до інших представників революції. Також цікаво було перевірити як змінились відношення респондентів до екзистенційних питань життя та смерті, а також зв'язку між відповідальністю та сенсом.

Для цього нами було проведено 5 глибинних інтерв'ю. Основний критерій відбору – респондент мав перебувати в одному соціокультурному просторі з учасниками революції протягом подій 17-20 лютого 2014 року.

Отже, наша вибіркова сукупність була сформована наступним чином:

5 респондентів, кожен з яких пов'язаний із подіями революції. 2 респондентів можна окреслити як представників сходу України. 2 респондентів як представників заходу, 1 як респондента, що був представник центральної України. Кожен із респондентів став учасником революції в після новорічний період. Вибірка була сформована методом снігової кулі через учасника з центральної України який мав знайомих «майданівців», отже вибірка формувалася у місці скупчення потенційних респондентів.

Гайд, запропонований у додатку А, для проведення глибинних інтерв'ю був сформований відповідно до наших завдань та містив в собі 4 блоки:

- Вступ. Загальне знайомство з респондентом.
- Окреслення соціально-економічного життя респондента на період Незалежності України.
- Визначення позиції респондента щодо подій на Майдані через призму його досвіду

- Наслідки революції та методи реагування респондентами на травмуючі події

Гайд є однаковим для всіх трьох видів респондентів, але іноді задавались додаткові запитання, щоб чітко отримати відповідь на поставленні нами завдання. Полевий етап проходив 30 березня – 23 квітня у місті Миронівка, Київської області. Середня тривалість інтерв'ю – 30 хвилин.

Отже першим нашим респондентом був представник західної України, ознайомитись можна у додатку 2.

Наший респондентом був прихильником української культури [дод В]. Народився він в Дніпродзержинську, Дніпропетровської області. Закінчив технікум. Зростав та соціалізувався у сім'ї де мати була директоркою гастроному, а зараз пенсіонерка, а батько був передовим інженером. Батьки разом не жили. В сім'ї спілкувались або українською або «суржиком».. Мати була в партії та має орден «Знак почета». Вперше задумався про Україну як незалежну одиницю після армії. Варто зазначити є активним учасником осередку УНА-УНСО в Полтавській області. В період 90-х займався контрабандою. Працював автослюсарем та допомагав батькам. Політичну активність почав після «революції на граніті». Був активним поборником за демократичні права та свободи громадян. Під час революції 2004 року допомагав мітингувальника фінансово залучивши до цього місцевих Полтавських підприємців. Під час революції 2013 року був на ній від початку та до кінця. Відповідав за продовольчі запаси сотні. Постійно був невдоволений внутрішньою політикою держави. Має сім'ю та дочку які проживають в Полтаві. Був учасником АТО в період літа 2014 року. Досі не може оформити посвідчення УБД. Наразі займається підприємництвом.

Другий респондент, вчитель історії з Тернополя. Має глибоке українське коріння. Прадід був бійцем УСС в першу світову війну. Окремо виділяє Євромайдан як «головний», тому що всі тепер скинули маски і ми повернулися до того, що було 100 років тому. До причин революції відносить : *«Вважаю все було від однієї причини - економічного застою. Люди справді втомилися від*

цього, що заробітні плати на рівні молдови, зараз вже й менше. Ну ось візьмімо навіть теперішній карантин – заробітна платня лікарям на рівні того, що легше вже самому вмерти чим чекати коли вас зжере вірус. І так було завжди. І коли ми сформувавши дорогу – наш тину «лідер» говорить «ні» ну звісно не може не вплинути на нас. Це як основна причина – економіка. Але сам прецедент у вигляді побиття. Ну вибачте поліцейська держава не те що я обираю, саме тому я вирішив відразу їхати на Майдан».

Третій наш респондент працював слюсарем, перед революцією на СТО. Мав досвід легкого підприємництва. Був з сім'ї військових. Ключову роль в соціалізації зіграв батько який захоплювався історичною літературою це і сформувало його політичні погляди. Мілітаризм в поглядах це основа правої ідеології. Соціалізувався в сім'ї військового крім цього друзі, теж були такого з військовими батьками. Проживав і живе в Полтаві. Поділяє розвиток України на фази по політикам та подіям. Має ідеалізоване уявлення про революції. Після участі в революції має неоднозначне ставлення. Розділяє революції на 5 фази. Період тиші, перша смерть, розстріли, втеча Януковича та Постмайдан. По групах людей виділяє націоналістів, поміркованих та ні тих, ні тих, та проросійсько-налаштованих. Період розстрілів він згадує : «- Спустошеність, «праведный гнев», було шкода тих людей. Не пам'ятаю про що точно думав, але ніби про те, що так мало статися рано чи пізно. Але було страшно» Наразі проживає в Полтаві.

Четвертий учасник революції і наш респондент – Орест. Проживає в Луцьку. Родився в Семенівці, Полтавської області. Тато був кочегаром, тобто звичайним робітником, мама теж – перукарем. В школі був відмінником. Після закінчення вступив до університету у Львові. Там навчався на економіста. На 2 курсі його забрали в армію. Після приходу почав працювати на меблевій фабриці в Луцьку. Там одружився і завів сім'ю, має 2 дочок. Перед початком революції почав допомагати своєму другу робити меблі. Під час революції був одним з перших хто туди поїхав. До революції ставиться позитивно : «Позитивне. Ми показали силу духу і можливості нації. Якщо потрібно ми всі

вийшли б на майдан». Вважає ключовим економічну кризу та безкарність владної верхівки.

П'ятий наш респондент, Дмитро проживає на території Черкаської області. Отримав освіту в Київському Політехнічному інституті. Займав посаду головного інженера електро-насосної станції в Каневі. Ріс у повній сім'ї тато був військовим, мама працювала у харчовій промисловості. Тато був націоналістично налаштованим. Батьки друзів були робітничих професій. Перед революцією працював головним інженером Канівської ГЕС. Виділяє ключові трансформації в помаранчевій революції та революції «Гідності» як наслідок війна з Росією. Виділяє 6 фаз революції та останню у вигляді виборів Зеленського як контрреволюційну фазу. В період розстрілів характеризує : *«Ми допомагали пораненим і тут почали нести і тягнути людей. У деяких кров просто виривалась з тіла. Ті кадри я надовго запам'ятав. Відчував певну розгубленість і розчарування, злість»*

2.3 Основні результати дослідження та перспективи вивчення даної проблеми

Наше дослідження має скоріше пілотажний характер, проте навіть за таких умов можна говорити про певні висновки і результати стосовно висунутих нами гіпотез. Звичайно, вибірка є дуже малою, щоб робити якісь серйозні висновки. . Таке дослідження представляє собою не більш ніж пілотаж для того, аби в майбутньому більш чітко сформувані наші дослідницькі гіпотези та перевірити інструментарій, висунутий нами під час формування програми дослідження.

З описаного вище можемо зробити висновок, що більшість опитаних є представниками робітничих сімей. Соціалізувалися в повних сім'ях та отримали мінімум повну середню освіту. Ключовим є що в середині сімей розмовляли українською мовою і батьки , а саме татки кожного респондента цікавились історичною літературою. З описаного вище можемо зробити

висновок, що більшість опитаних є представниками робітничих сімей. Соціалізувалися в повних сім'ях та отримали мінімум повну середню освіту. Ключовим є що в середині сімей розмовляли українською мовою і батьки, а саме татки кожного респондента цікавились історичною літературою.

В період революції учасники були на майдані і по різному коментують події:

« Це ключовий момент в історії України. Розумієте, поки вибір не зроблено можливо усе. Ми робимо вибір кожен день, якісь важливі, якісь ні. Але тут інший масштаб, Україна зробила вибір, і шляху назад немає. Ми це обрали, ми в це віримо»

«Сьогодні? Неоднозначне ставлення. Як завжди правда посередині. Тупий романтизм в душі «побили студентів», «вбивають беззбройних», «б'ють дітей». Це ж все неправда як виявилось, навіть самі майданівці розказують про те що у них була зброя, а студенти? Ми навіть не бачили тих побитих студентів. Просто про них розказали. А сьогодні вони відверто з гордістю говорять про те, які протиправні дії вчиняли під час майдану і їм нічого за це? Про яку справедливість ми говоримо, коли вбивці з боку майдану на волі, а вбивць з беркуту не можуть посадити тому що тупо немає доказів, та й в цілому вони діяли по наказу, чого не скажеш про майданівців. Я добре до цього ставився, це було... важливо знову ж таки для націєтворення, але до чого це призвело? Шило на мило поміняли? Я не хочу щоб мене, щоб людей в цілому вважали за тупий скот якому можна лапу вишати яка тобі вигідна.

«Сумно і позитивно водночас. Розвиток зовнішнього курсу на Європу є одним з найголовніших аспектів сьогоднішньої України. Смерті були, але без них нікуди. За будь-яку революцію треба платити і кожен з нас розумів це»

«Позитивне. Ми показали силу духу і можливості нації. Якщо потрібно ми всі вийшли б на майдан»

«Вважаю Революції Гідності закономірним і необхідним явищем українського суспільства. Підтримував революції, але не зміг бути учасником

до кінця. Попри смерті на Майдані і початок війни, позитивно ставлюся до революції»

Відповідно до першої гіпотези і нашого першого аспекту

Ми визначили першу ознаку - це швидкі соціальні зміни з наявністю культурного шоку. Зміни і справді були швидкі, але ключове питання яке ми задали респондентам що вони відчували під час розстрілів:

- Я не був поряд, коли відбувалась перші смерті. Але я бачив, я вбитих. Запам'ятав, як його витаскували з пораненням, він був вже мертвий. Я нічого тоді не відчув. Проминула лише одна думка – шляху назад вже нема. Хай я загину, але вже не має нікуди йти. Лише вперед, за правду. Всі ми так думали.

- Зруйнованість, «праведний гнев», було шкода тих людей. Не пам'ятаю про що точно думав, але ніби про те, що так мало статися рано чи пізно. Але було страшно.

Найбільший емоційний всплеск респонденти отримали в період лютого 2014 року. Крім цього респонденти говорять про індивідуальну аномію, для них в цей момент все завмерло, всі цінності минулого перестали існувати, а аномію на інституціональному рівні ми бачили всі.

Ще один аспект травми наявність конструювання травми інтелектуалами та «групами носіїв». Ключовим у цьому процесі виступав 5 канал який був заборонений та формував аспект травми для суспільства.

Останній аспект у вигляді пристосування до травми ми розкрили через запитання до респондентів. Як саме вони та їх близькі пристосовувалися до травми. Серед відповідей ми отримали:

- Ми в основному просто ходили мовчки. Панувала печальна «тиша». Гнів переповнював нас, кожен хотів на передову. Але молодих намагались не пускати.

- Майже всі кристалізували свої проукраїнські погляди і стали обережно, можливо із зневажливістю ставитися до проросійських осіб.

- Знаю частина товаришів просто «запила», інші намагалися якось розвеселити один одного, але злість і гнів не можна було приборкати. Помсти, ми бажали помсти.

Серед цих відповідей ми бачимо яскраві прояви інновації. В той самий час велика кількість українців просто спостерігала за подіями і обирала шлях ретритизму. Дехто використовував мовчання, дехто використовував алкоголь, а дехто в умовах не великого рівня патріотизму в країні кристалізував свої погляди. Особливо саме в цьому можемо побачити активну інновацію більшості українців, саме в патріотизмі. Розмальовані мости в український стяг протягом наступного року заповонив країну.

Підводячи підсумок ми можемо зробити висновок, що перша гіпотеза повністю підтверджена.

З приводу другої гіпотези ми задали респондентам ключове питання як вони думають чому сталися події революції «Гідності».

- Помаранчева революція стала закономірним процесом політичного правління Кучми, котрий прославився рядом скандалів, а в 2004 році пробув шляхом фальсифікацій просунути свого проросійського кандидата Януковича.

- Ну бо це був справді перебір, як можна було таке вчинити із протестувальниками. Думаю ключові причини це економічна криза та недовіра до влади. Вона в нас правда постійна, але тим не менш беззаконність владної банди та чиновників на місцях просто всім набридли.

- Вважаю все було від однієї причини - економічний застої. Люди справді втомилися від цього, що заробітні плати на рівні молдови, зараз вже й менше. Ну ось візьмімо навіть теперішній карантин – заробітня платня лікарям на

рівні того, що легше вже самому вмерти чим чекати коли вас зжере вірус. І так було завжди. І коли ми сформували дорогу – наш типу «лідер» говорить «ні» ну звісно не може не вплинути на нас. Це як основна причина – економіка. Але сам прецедент у вигляді побиття. Ну вибачте поліцейська держава не те що я обирав, саме тому я вирішив відразу їхати на Майдан.

Майже всі респонденти говорять про соціально-політичні потрясіння минулого. Найчастіше фігурує недовіра до державних органів влади якщо брати помаранчеву революцію та економічні проблеми які ведуть свій початок з першої соціальної травми українського суспільства – посткомуністичної трансформації. І в цьому аспекті Революція «Гідності» є способом подолання наслідків аномії за допомогою бунту.

Отже, таким чином ми можемо стверджувати, що наша 2 гіпотеза підтверджена.

Висновки до 2 розділу:

В новітньому українському суспільстві ми виокремили процес революції «Гідності» як травму відповідно 4 описаних нами критеріїв. Також, сформувавши критерії універсальної соціальної травми та пояснили критерії прикладами з відповідей респондентів.

Також, ми визначили, що травми мають деякі ознаки які через історичний процес та певні причини стають передумовами розвитку наступної травми. Якщо взяти історичний процес ми можемо побачити що має місце акумуляція травматогенних ситуацій і лиш потім їх трансформація в травму. Травматогенні ситуації сталися задовго до революції і формувалися на основі недовіри до влади. Якщо взяти посткомуністичні трансформації, то передумовами стали економічний застій та техногенні катастрофи, якщо взяти революцію «Гідності» то передумовами стали економічний спад – 90-х, розвиток приватизації та формування нової політичної еліти.

Окрім, цього якщо брати механізми пристосування то кожному випадку вони свої, але все-таки можуть бути описані відповідно до концепції травми у вигляді ритуалізму, інновації, ретритизму та бунту. Ці та інші аспекти ми перевірили та сформувавши емпірично підтверджену шкалу ознак соціокультурної травми.

Отже, травми мають характеристику мати передумову в своїх причинно-наслідкових зв'язках і можуть виявлятися у соціальних та концептуально-стратегічних аспектах в наступній соціокультурній травми. Чи можна примінити це до загальної концепції травми? Питання залишається відкритим. А от у випадку України – цілком.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ:

В цій роботі ми дослідили теоретичну модель соціокультурної травми.

Першим теоретиком до якого ми звернулися був Пітер Штомпка, з його робіт ми отримали такі відомості про процес культурної травми.

1. Вона має ряд передумов які мають відбутися для початку процесу травмування, серед них:
 - Соціальні-політичні перетворення різного змісту і форми.
 - Терористичні акти.
 - Фізичне знищення населення
2. Вона має ряд характеристик:
 - Це швидкі зміни соціального устрою та структури.
 - Зміни охоплюють все суспільство.
 - Зміни які охоплюють основні цінності і переконання (аномія)
3. Руйнівна сила аномії залежить від декількох факторів:
 - Однорідність колишньої культури
 - Глибина протиріччя між новою і старою культурами
 - Ступінь культурної дезорганізації та дезорієнтації
 - Наявність культурних груп які можуть полегшити процес переходу
4. Травма має 3 рівні:
 - Індивід
 - Група
 - Спільнота (Етнос або Народ)
5. Виділяємо 4 форми пристосування до травми:
 - Інновацію
 - Ритуалізм
 - Ретритизм
 - Бунт

Ключову увагу звертає на третій рівень дослідження травм, адже саме вони становлять інтерес для соціолога. Вважає ключовим аспектом появи травми культурний шок, проте одночасно говорить про можливість акумуляції травм.

Крім цього, ми дослідили роботи конструктивістів Рона Аермана та Джефрі Александера. Від Рона Аермана ми дізналися, що травми це конструюваний процес. Для існування травми необхідний:

1. Культурний шок
2. Ураження як колективної так і індивідуальної ідентичності
3. Наявність дискурсу навколо травматогенної ситуації
4. Існування «інтелектуалів»

Аерман вказує, що в ролі інтелектуалів працюють журналісти та мас-медіа які формують у суспільства відчуття травмованості. Він також активно формує приклади соціокультурних трав які ми розбираємо на прикладах українських реалій.

Останній представник теоретичної частини, Джефрі Александер.

1. Події не є травматогенними самі по собі
2. Для отримання статусу «травми» подія може взагалі не відбуватися
3. Травма набуває свого змісту якщо порушує вкорінені в суспільстві очікування стосовно колективної безпеки та здатності діяти
4. Подія стає травмою якщо звичний уклад смислів різко порушується
5. Для створення травми необхідні
 - Група носіїв
 - Громадськість
 - Ситуація
6. Для створення переконливого наративу про травму необхідно:
 - Зрозуміти природу болю
 - Зрозуміти природу жертви
 - Зрозуміти зв'язок травми з широкою аудиторією
 - Сформувані розподіл відповідальності

7. Процес який допомагає травмі загоїтись це –перебудована колективна свідомість в якій уроки травми формуються у вигляді пам'ятників та в музеях

Крім цього, ми сформували шкалу соціокультурної травми яка складається з чотирьох аспектів:

1. Це швидкі соціальні зміни з наявністю культурного шоку.
2. Наявність аномії на індивідуальному та інституціональному рівнях
3. Наявність конструювання травми на суспільство «групами носіїв»
4. Пристосування до травми у вигляді «ритуалізму», «інновації» та «ретритизму», «бунту».

В нашому дослідженні основною метою було віднайти в учасників революції «Гідності» ключові аспекти травми на індивідуальному рівні. Сформувати точку точку культурного шоку та дізнатися як реагувало їхнє оточення на цей шок. Крім цього однією з наших гіпотез була ідея про те, що травми сьогодення мають свою причину в травмах минулого.

Під час дослідження було опитано 5 респондентів віком від 45 до 56 років які приймали активну участь і зіткненнях на Майдані в 2013-14 роках. Під час опитування було виявлені характеристики які повністю відповідали характеристикам ознак травми які ми сформували. А також, те що травма революції «Гідності» була започаткована травмуючими подіями посткомуністичних трансформацій і є одні із способів пристосування до аномії 90-х цей механізм ми називаємо «бунтом».

Таким чином ми емпірично перевірили, що Революція «Гідності» є соціальною травмою. Проте, ми не перевіряли частину всього населення України. Крім цього вибірка в 5 респондентів не може бути репрезентативною і ми провели скоріше пілотажне дослідження. Ідея акумульованих травм має місце і ми зрозуміли що акумуляції є якраз неопрацьованим аспектом минулої травми. Таким чином невідповідність Штомпки про травму набуває іншого сенсу.

ДОДАТКИ

Додаток А. Гайд глибинного інтерв'ю

№	Блок	Завдання
1	<p>1)Де ви провели більшу частину свого юнацтва?(Де ви зростали)</p> <p>2)В якій школі ви навчались?</p> <p>3)Що ви робили після школи?</p> <p>4)Яка у вас освіта та за якою спеціальністю ви навчались?</p> <p>5)В якій сім'ї ви зростали?</p> <p>6)Хто ваші батьки за освітою?</p> <p>7) Яких політичних поглядів були ваші батьки?</p> <p>8)Що читали ваші батьки?</p> <p>10)Якою мовою спілкувалися у вашій сім'ї?</p>	<p>- Вступ. Загальне знайомство з респондентом</p>
2	<p>1)Розкажіть про коло спілкування і проведення вільного часу в університеті(в школі; в армії)</p> <p>2)З ким ви товаришували?</p> <p>3)З яких сімей були ваші друзі?</p> <p>4)Як у вашому оточенні говорили про владу??</p> <p>6)Чи доводилось працювати на декількох роботах або придумувати схеми заробітку?</p> <p>7) Як ви формували особистий бюджет?</p>	<p>- Окреслення соціально-економічного життя респондента на період Незалежності України</p>
3	<p>1)Давайте повернемося в 2013 рік, пригадайте що ви тоді робили,чим займались?</p> <p>1. Які ключові соціально-політичні трансформації незалежної України ти можеш виділити? Охарактеризуй їх</p> <p>2. Чому ці трансформації відбулися?</p> <p>4. Чому на твою думку події революції «Гідності» мали</p>	<p>- Визначення позиції респондента щодо подій на Майдані через призму його досвіду</p>

	<p>місце? Які причини цього?</p> <p>5. Яке твоє ставлення до революції «Гідності»?</p> <p>6. Можеш охарактеризувати фази революції? (Якщо так то які. Якщо ні то чому)</p> <p>7. Які настрої були поширені в українському суспільстві в той час? (мається на увазі період листопада-грудня 2014) Якщо можеш, охарактеризуй групи людей відповідно до настроїв?</p> <p>8. Пригадай період перших смертей та свої відчуття, які думки були в тебе з цього приводу?</p> <p>9. Якщо брати період розстрілів, в лютому, пригадай як це сталося та де ти був в той момент коли дізнався про них? Що ти відчув в той момент?</p>	
4	<p>10. Як люди в твоєму оточенні пристосувались вищевказаних подій?</p> <p>11. Які наслідки революція принесла нам?</p>	<p>- Наслідки революції для світоглядного сприйняття учасниками революції</p>

Інтерв'ю з представником сходу України

Віктор - 45 років

Де ви провели більшу частину своєї юності?(Де ви зростали)

- Дніпропетровська область, місто Дзержинськ, там я народився, там я жив до армії та після армії аж до свого одруження. Потім переїхав у Полтаву. В Полтаві вже живу 20 років.

В якій школі ви навчались? Це була звичайна школа? Якого соціального походження були школярі? Якою мовою велося викладання?

- Це була звичайна школа. Окрім того я ще займався у спортивній школі с 4 класу. У школі викладали українською мовою. У той час було всього 2 українські школи у місті.

Що ви робили після школи?

- Намагався поступити в інститут, не поступив та пішов до армії

Яка у вас освіта та за якою спеціальністю ви навчались?

- Освіта автослюсар ,освіта у школі 10 класів

В якій сім'ї ви зростали?

- Сім'я робітників, батько робітник, мати також.

Хто ваші батьки за освітою? Чим вони займалися?

- У батька освіта 8 класів, у матері теж, вони 40хх років народження, ви ж розумієте яка тоді була освіта. А так батько робив укріплення для шахт, а мати працювала на цементному заводі.

Яких політичних поглядів були ваші батьки?

- Мати була аполітичною, а батько був проросійським. Постійно говорив що нам варто йти і створити одну державу.

Що читали ваші батьки?

- Батько любив воєнну літературу, історичну літературу. Ці всі книжки були у нас вдома тому і я їх читав. Мати більше читала журнали на кшталт «Здоровье»

Якою мовою спілкувалися у вашій сім'ї?

-Українською

2 блок

Розкажіть про коло спілкування і особливості проведення вільного часу в університеті(в школі; в армії)

- Моє коло спілкування було зв'язано більш зі спортивною школою де я теж навчався з 4 класу. В вільні від тренування дні ми ходили в кіно, ходили в баню, тобто моє коло спілкування повністю пов'язане зі спортивною школою. Зрозуміло, що з однокласниками я теж спілкувався але мені з ними було не цікаво. У мене був свій інтерес. Інший. Спорт.

Про що ви з ними спілкувалися? Теж про спорт?

- Та не тільки про спорт, обговорювали й фільми, політичні моменти, якісь цікаві факти типу літак розбився. Тобто все як у житті. Нічого не проходило повз. Що було актуально про те й говорили особливо про політику

З яких сімей були ваші друзі?

- З різних сімей, і діти начальників були і діти простих робітників.

Чи доводилось працювати на декількох роботах або придумувати схеми заробітку?

- Взагалі я з дитинства розумів що гроші будуть потрібні завжди, але постійно це питання відкладалося і ось в 90-х ми особливо не думали. Продавали банки червоної ікри в роздріб. Жити потрібно було якось. Потім ця шара закінчилась і ми просто працювали на роботах

Як ви формували особистий бюджет?

-Більше всього давали батьки. На роботах звісно в основному

3 блок

Давайте повернемося в 2013 рік, пригадайте що ви тоді робили,чим займалися?

- Розвозив воду. Там знаєте такі ботлашки 20 літрові. Ось їх і розвозив

Які ключові соціально-політичні трансформації незалежної України ти можеш виділити? Охарактеризуй їх

- Ну можу виділити дев'яності , потім Майдан 2004, сказав батьку «я іду» і поїхав туди. Я вважаю, що це було ключове, важливе. Напевно без 2004 року, я б не поїхав на майдан вже у 13-14 роках. І так, напевно це 91, 2004 і 2013 року. Все це революції.

Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- Бо совість у людей є. Так знущатись над українцями – це вже нахабство. Ми терпіли, терпіли. Так, українці працьовитий, терплячий народ. Всі казали, ось буду краще. Ось-ось. Але це чортове «ось» так і наступило. Ми і поїхали. Сказати владі, щоб забирались. І все, тепер з 13 року ми вже не терплячі. І тільки влада хоче звісити ноги, ми показуємо, що ті часи минули. Ще раз такого не буде. Нажаль, наша влада ще це не зрозуміла остаточно. Ну нічого, ми тут, поряд.

Яке твоє ставлення до революції «Гідності»?

- Це ключовий момент в історії України. Розумієте, поки вибір не зроблено можливо усе. Ми робимо вибір кожен день, якісь важливі, якісь ні. Але тут інший масштаб, Україна зробила вибір, і шляху назад немає. Ми це обрали, ми в це віримо.

Можеш охарактеризувати фази революції? (Якщо так то які. Якщо ні то чому)

- Я виділю свою класифікацію. Спочатку ми дивились телевизор. І така перша фаза «Що вони біса роблять». Потім побили студентів і це був привід. Пам'ятаю, як я після цього сів у потяг і їхав на майдан. Я не спав, все думав про все, все, що робила влада. Мене переповнював гнів та рішучість. Я розумів це моя доля, моя країна. І третій, це коли почались вже серйозні заворушення. І в якийсь момент це стало революцією, ми творили історію. Можливо з першим вбитим, а можливо з першим коктейлем молотова. Важко згадати конкретний момент, але всі мої побратими, волонтери. У всіх створилась нова одна ідея, ми стали єдині.

Які настрої були поширені в українському суспільстві в той час? (мається на увазі період листопада-грудня 2014) Якщо можеш, охарактеризуй групи людей відповідно до настроїв?

- Ну що, були звичайно ці совки, яким все пофіг. Все переймаються за свій совок. Він помер і вони з ним. А зараз і тепер вони не живуть, лише існують от їм і пофіг. Звичайно, ще ці олігархи, бандити. Заробляють на нас, думають, що ми дурні, не помічаємо. Але, ні, ми все бачимо. Ну і треті, ті, що хочуть будувати країну.

- Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- Ой, важко сказати, напевно ніяк не ставився. Та трохи вже казав про це. Чекали на ось-ось і тут Яник каже, ось точно не буде. А що нам втрачати, ми і так бідні. Чіплялись за надію.

Пригадай період перших смертей та свої відчуття, які думки були в тебе з цього приводу ?

- Я не був поряд, коли відбувалась перші смерті. Але я бачив, я вбитих. Запам'ятав, як його витаскували з пораненням, він був вже мертвий. Я нічого тоді не відчув. Проминула лише одна думка – шляху назад вже нема. Хай я загину, але вже не має нікуди йти. Лише вперед, за правду. Всі ми так думали.

Якщо брати період розстрілів, в лютому, пригадай як це сталося та де ти був в той момент коли дізнався про них? Що ти відчув в той момент?

- Важко згадати точні якісь дати. Все це для мене був один момент. Я не сидів, не роздумував. Просто робив. Допомагав волонтерам, будував барикади. Кожен день, кожну хвилину я щось робив, я воював. Пам'ятаю вбитих, бачив. Був. Я не пішов на передову, я тоді займався припасами. Молотова, їжа, матеріали для барикад. Бував і на передовій, передавав припаси, їжу одяг. Я був посильним. Хотів увірватися в бій, пам'ятаю. Але мене зупинили, і сказали, що і як треба робити. Це війна, і повинна була бути дисципліна. Я просто робив те, що треба.

4 блок

Як люди в твоєму оточенні пристосувались вищевказаних подій?

- Це був складний етап для нас. Всі ми здружились. І раді бачити один одного і зараз. Основна мабуть наша мета – це не допустити шляху назад, а інакше, навіщо все це було, навіщо гинули люди? Це саме страшне для мене.

Які наслідки революція принесла нам?

- Нову мрію, нову надію. Що ось-ось все ж таки настане.

Додаток 3

Інтерв'ю з представником сходу України

Іван 56 років

Де ви провели більшу частину своєї юності?(Де ви зростали)

- У Полтаві

В якій школі ви навчались? Це була звичайна школа? Якого соціального походження були школярі? Якою мовою велося викладання?

- У Полтаві. Школа №22. Я дуже любив свою школу, там було багато друзів у мене. Я навіть не знаю, у дитинстві мало кого непокоїло питання походження своїх друзів та однолітків. Ну я так думаю, що вони були зі схожих сімей, тому що ми всі жили в однакових будинках.

Що ви робили після школи?

- Та в хокей з друзями грали, в хокей на траві, на льоду. Збирали кришки з-під пива.

Яка у вас освіта та за якою спеціальністю ви навчались?

- Я за освітою – слюсар. Потім цим і займався

В якій сім'ї ви зростали?

- Батько та мати – звичайна сім'я, що ще тут казати.

Хто ваші батьки за освітою? Чим вони займалися?

- Батько військовий механік-інженер, матір – продавала продукти у гастрономі.

Яких політичних поглядів були ваші батьки?

- Мама було все одно, вона просто хотіла щоб ми були ситі та здорові. Тато ж постійно читав багато української літератури. Говорив про те що нам пора все брати в свої руки.

Що читали ваші батьки?

- Батько любив історичну літературу. Частково брав до рук філософію, але мало. Мама в основному детективи читала.

Якою мовою спілкувалися у вашій сім'ї?

-Українською

2 блок

Розкажіть про коло спілкування і особливості проведення вільного часу в університеті(в школі; в армії)

- Бувало таке, що взагалі нічого, просто приходив додому і спати лягав. Бувало й таке, що з друзями брали батьків Жигуль і їхали на ставок або річку – ловити рибу, проте ловили там дівчат.

З яких сімей були ваші друзі?

- Ну з таких самих, ми жили в районі, де всі були якось пов'язані з військовими силами.

Чи доводилось працювати на декількох роботах або придумувати схеми заробітку?

- Працювали ми постійно багато. Викручувались як могли, але якось після радянського минулого мало хто йшов серед наших в спекуляцію. Але

приторговував своїми автозапчастинами від жигуля та скуповував різні частини. Полірував і продавав.

Як ви формували особистий бюджет?

-В основному зі своїх якихось збережень та продажу запчастин

3 блок

Давайте повернемося в 2013 рік, пригадайте що ви тоді робили,чим займалися?

- Тоді працював на СТО автомеханіком.

Які ключові соціально-політичні трансформації незалежної України ти можеш виділити? Охарактеризуй їх

- В цілому? Ну, я багато про це думав... Першим, звичайно, було проголошення незалежності...Але ще перед цим було проведено референдум про проголошення незалежності. Де всі, навіть жителі донбасу і криму проголосували за незалежність в складі України... Як на мене це найголовніша і неочікувана для багатьох трансформація, що технічно і привела нас до незалежності і посприяла розпаду ССРСР. Ще були трансформації десь з 1996 року, коли тільки прийняли нову конституцію, Кучма проводив реформи... Думаю, час був важкий, але люди адаптувалися, вистояли. 5 років занепаду і нарешті отримали хоч якусь стабільність. Далі, напевно, вбивство Гонгадзе. Дуже великий резонанс це викликало... Можливо, це навіть стало визначною подією для державотворення, оскільки позиція клану Кучми була дуже зручною... вони могли кого завгодно поставили президентом... Ну і поставили Януковича – послідовника політики Кучми. Майже поставили – сталась «помаранчева революція». Пам'ятаю ті часи... У мене навіть родичі були на майдані, з регіонів їздили. Змі тоді були лише по тв по суті, тому інформація була доволі однобокою. Але це подія, яка створила націю. Тобто спочатку

створила держава, потім нація... Хоча ладно, тут відбувся і розділ держави по суті на Східну і Західну Україну. Є і така сторона цієї події, на жаль. Але наскільки я знаю роки президентства Ющенка були доволі спокійними в соціальному плані, люди ставали на ноги, створювали бізнес, ну загалом мали якісь доходи, або знали куди поїхати на заробітки. Далі особливо нічого не відбувалось, 2009, 2010, 2011 роки якісь.. не знаю, нічого не пам'ятаю окрім долару по 8. В 2012 знову нова хвиля націєтворення, якщо не помиляюсь, саме навесні спробували прийняти закон про «домов'я», що дуже збурило націоналістично-налаштоване суспільство. Це щось типу як протести 2002 проти кучми, тільки тепер проти Януковича. А далі майдан 2014

Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- Перш за все через ментальні особливості українців – жага до свободи і так далі. Я думаю це все ідеалізується, але в цілому так. Люди не люблять коли їх вважають за лохів, та і це ж... адреналін напевно, виступити проти тирана. Люди романтики в якійсь мірі. Хоча та ж сама Французька революція... думаю причини трансформації схожі. Люди хотіли кращого життя.

Яке твоє ставлення до революції «Гідності»?

- Сьогодні? Неоднозначне ставлення. Як завжди правда посередині. Тупий романтизм в дусі «побили студентів», «вбивають беззбройних», «б'ють дітей». Це ж все неправда як виявилось, навіть самі майданівці розказують про те що у них була зброя, а студенти? Ми навіть не бачили тих побитих студентів. Просто про них розказали. А сьогодні вони відверто з гордістю говорять про те, які протиправні дії вчиняли під час майдану і їм нічого за це? Про яку справедливість ми говоримо, коли вбивці з боку майдану на волі, а вбивць з беркуту не можуть посадити тому що тупо немає доказів, та й в цілому вони діяли по наказу, чого не скажеш про майданівців. Я добре до цього ставився, це було... важливо знову ж таки для націєтворення, але до чого це

призвело? Шило на мило поміняли? Я не хочу щоб мене, щоб людей в цілому вважали за тупий скот якому можна лапшу вішати яка тобі вигідна.

Можеш охарактеризувати фази революції? (Якщо так то які. Якщо ні то чому)

- 1. побиття студентів-перша смерть. От це дійсно мирний майдан, повний романтики і почуття справедливості.

2. період тиші – нічого особливого не відбувалося, здавалося майдан йде на спад, але почались якісь дивні кричущі випадки беззаконня – викрадення, побиття окремих активістів, журналістів, окремі вбивства.

3. розстріли у лютому – я навіть не пам'ятаю через що це почалося. Просто якийсь сумбур подій і кульмінація – пожежа в домі профсоюзів. Це була одна з найбільших трагедій незалежної України. Хоча ми так і не знаємо чому це сталося і хто в цьому винен.

4. втеча януковича, анархія – це взагалі якийсь бред. Чому він втік з країни? Я не впевнений що все те після його втечі було юридично легітимно, хоча фактично було... Але через це ми прогавили крим і донбас, це вина не януковича і не росії, а наша – ми на них забили, вважали свою думку єдино важливою, захоплювати адмінбудівлі зі зброєю... на донбасі також подумали що можуть так і зробили... З допомогою росії, ще в криму взагалі якась дика ситуація відбулась – спецназ захоплює раду криму, вони приймають закони.. а Україна просто нічого блін не робить. Не через росію, а через бездіяльність ми втратили крим. На донбасі ситуація була складніша..

5. Постмайдан – ну це якраз початок майдану і відділення криму – допоки не прибрали барикади з майдану. Я б це навіть назвав «темними віками» в історії України.

Які настрої були поширені в українському суспільстві в той час? (мається на увазі період листопада-грудня 2014) Якщо можеш, охарактеризуй групи людей відповідно до настроїв?

- Та я бачив лише націоналістів-патріотів, просто поміркованих патріотів, скептиків і проросійсько налаштованих.

Націоналісти патріоти, чесно, були не дуже адекватними. Навіть в якісь моменти було страшно, вони ж безбашені, можуть під видом прояву патріотизму побити якщо щось йому не сподобається.

Помірковані – найбільш адекватні люди, часто освічені, розуміли що окрім чорного і білого є ще мільйони відтінків і зважали на різні думки, але все одно були за революцію і недолюбливали «східняків».

Треті – ні риба ні м'ясо. І тих і тих вважали неправими, але їх було мало тому і мало про них що можу сказати.

Останні – всіляко виступали за росію, часто були знайомі з російською політичною культурою на власному досвіді, розмовляли російською, це визначальна характеристика. Переважно це крайній схід, де найбільше людей на заробітки в росію їздили і в криму, де по суті культура була російська а не українська.

- Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- Не знаю. Тоді, в 2014 люди виступали за євроінтеграцію, хоча більшість думала що це йде мова про євросоюз, безвіз і так далі. А потім проти несправедливості, що побили студентів тупу. Але якщо глянути глибше, то причина в наївності влади, яка відділила себе від народу і робила що хотіла. Там дійсно були причини відкладання євроінтеграції, оскільки це несло більше вигоди євросоюзу, ніж нам по факту. Думаю владі варто було більше комунікувати з народом і пояснювати причини своїх дій, а не робити і потім

виправдовуватись. Ну і окремі одіозні міністри, політики провладні, які поводили себе мудаковато і ще більше збурювали людей. Це все в сумі і дало майдан.

Пригадай період перших смертей та свої відчуття, які думки були в тебе з цього приводу ?

- Зруйнованість, «праведний гнів», було шкода тих людей. Не пам'ятаю про що точно думав, але ніби про те, що так мало статися рано чи пізно. Але було страшно.

Якщо брати період розстрілів, в лютому, пригадай як це сталося та де ти був в той момент коли дізнався про них? Що ти відчув в той момент?

- Всі уважно слідкували за цим. Це ж не за годину сталось, це відбувалось..дня три? Всі були дуже занепокоєні, ніби чекали чогось... Люди були серйозні, все стало ніби сірим. Не знаю, можливо те ж саме відчували і 11 вересня 2001 в США. Національна трагедія. Але шляху назад уже не було, тоді і антимайданівці відступили. Напевно тоді вони перестали це підтримувати, хоча б частково.

4 блок

Як люди в твоєму оточенні пристосувались вищевказаних подій?

- Складне питання з простою відповіддю – просто робили те що робили. Відбулося національне піднесення, і не на площах, а у кожного на «кухні». Люди відчували приналежність до тих, хто став жертвою і тому це їх єдило. Спільний ворог єднав.

Які наслідки революція принесла нам?

- Ну, по перше, ми вистояли. Держави в кінці кінців не формуються за один рік. Це був новий досвід, нові граблі, нові проблеми і нові рішення проблем. Ми зараз

в положені... як Ізраїль, за винятком того, що у нас мультинаціональна держава. Ми обрали проєвропейський вектор, тут вже не вийде вернутися до росії, шлях закритий. Ми все таки провели багато реформ за цей час, отримали безліч нових можливостей. Але разом з цим принесла заморожений конфлікт на донбасі, майже заморожений. І без Крим'я. Крим ми фактично втратили і я не знаю що має статися, щоб його повернути. Третя світова напевно. І обміняти його на український Донбас не вийде, бо не дасть народ, і забрати не вийде, бо не віддасть росія і кримчани. Ще суспільство відкритості, тепер не вийде творити темні справи і про це всі будуть мовчати. А більше нічого.

Додаток 4

Інтерв'ю з представником заходу України

Андрій 56 років

Де ви провели більшу частину своєї юності?(Де ви зростали)

- Народився я у Львові. В ті часи ти або у Львові народився, або у компартії. Жив я там десь до 15 років, тоді переїхав до Тернополя там працював в школі викладачем історії

В якій школі ви навчались? Це була звичайна школа? Якого соціального походження були школярі? Якою мовою велося викладання?

- Школа звичайнісінька. Викладання було українською, були і моменти російською. Наприклад, викладання історії комуністичної партії, жсах. Школярі були звичайного походження – діти робітничого класу.

Що ви робили після школи?

- В армію пішов, навіть не знаю навіщо, вітчизну захищати, так тоді всім казав.

Яка у вас освіта та за якою спеціальністю ви навчались?

- Освіта педагогічна, викладач історії.

В якій сім'ї ви зростали?

- Батько та мати, от і вся сім'я.

Хто ваші батьки за освітою? Чим вони займалися?

- Мати на цукровому заводі працювала, освіти в неї, здається класів 6, батькодесь такого рівня. Батько здебільшого працював будівельником.

Яких політичних поглядів були ваші батьки?

- Мати була проукраїнською, дід її був бійцем УСС в першу світову. Тато ж був також проукраїнсько налаштованим.

Що читали ваші батьки?

- Тато обожнював історію, просто не міг без неї. Мама любила українську народну літературу

Якою мовою спілкувалися у вашій сім'ї?

-Українською

2 блок

Розкажіть про коло спілкування і особливості проведення вільного часу в університеті(в школі; в армії)

- В школі любили з друзями в хокей грати. Любили кришки збирати, фантики з різних цукерок. Давно то було. В армії вже більше по дівчатам ходили, може й спортом займалися, но то не часто було

З яких сімей були ваші друзі?

- Ой, ну здебільшого з робітничих сімей, район у нас такий був. Був ще Вовчик, син якоїсь шишки компартії.

Чи доводилось працювати на декількох роботах або придумувати схеми заробітку?

- Ні, що ви працювали постійно, але ж знали, що влада хоч і була совецька але копійку мали і не голодували.

Як ви формували особистий бюджет?

- Батьки та робота ось і всі джерела.

3 блок

Давайте повернемося в 2013 рік, пригадайте що ви тоді робили, чим займалися?

- Працював в Тернополі в якості вчителя історії

Які ключові соціально-політичні трансформації незалежної України ти можеш виділити? Охарактеризуй їх

- Ну слухай, трансформації можуть бути різними. Якщо брати соціальні то тут було декілька . В 90-ті коли всі перейшли з рубля на купони потім з купонів на гривню. Це як такі частинки того трешу що тоді відбувався. Пам'ятаю тоді працював в колгоспі і за 20 000 карбованців купив одну пляшку вина яку ми з друзями розпили в якийсь вечір. Ну взяти 90-ті , ну повний триндець. Там просто виживали як могли. Потім якось більше менш почали вибиратися і тут прийшов ми дозріли до майдану в 4-му році. Тоді українці раптом зрозуміли що можна мітингувати по-справжньому. Потім всілякі там закони Юльки і прийшов 2008. Тут якби все зрозуміло, грошей тільки було трохи більше на

відміну від 90-х. Я тоді працював екскурсоводом в музеї історії України у Львові. Що було і того не стало.

Потім ось «головний» майдан. Чому я називаю його головним? Тому що тут відбулась справжня перевірка на міцність і людей і мене в першу чергу. Ну а потім що, війна та й ось так.

Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- Ну перші тому що совок слава богу розвалився і ми змогли нормально жити, я б сказав почати вчитись жити. Майдан 4-го року – бо хотілося вже почати впливати на щось в цій країні, а то Кравчук – в минулому комуніст, Кучма – теж. Його авторитарні пориви могли призвести нас до долі Казахстану і схожих сателітів Росії.

*Майдан – тому що Яник вже й справді о***хв., а війни ти й сам розумієш. Ми були слабкі цим і скористалися*

Яке твоє ставлення до революції «Гідності»?

- В цілому позитивне, без не було б України яку ми знаємо зараз

Можеш охарактеризувати фази революції? (Якщо так то які. Якщо ні то чому)

- Знаєш, для мене декілька фаз. Перший «мирний період» коли ми просто стояли, так там були сутички але в цілому це був протест який можна було вирішити мирним шляхом. Другий це період після законів 16 січня. Тоді ми зрозуміли, що тут точно все. Ми чули що деяких активістів відловлюють декого знаходять мертвими. Хто це зробив ну було всім зрозуміло. Але всеодно залишалася якась невіра в це. І от фаза після законів переросла у сутички і смерті. Жизневський, Нігоян. Ми зрозуміли що треба боротись. А то нас по відстрілюють як собак. І третій етап це вже лютий, ріки крові і купа тіл.

Які настрої були поширені в українському суспільстві в той час? (мається на увазі період листопада-грудня 2014) Якщо можеш, охарактеризуй групи людей відповідно до настроїв?

- Були активісти самособою, люди так би мовити з іншого боку барикад. Але це впливало і зачіпало всіх. Впевнений були також диванні експерти, до речі, здається тоді і придумали цей термін. Та й все начебто

- Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- Вважаю все було від однієї причини - економічний застій. Люди справді втомилися від цього, що заробітні плати на рівні молдови, зараз вже й менше. Ну ось візьмімо навіть теперішній карантин – заробітня платня лікарям на рівні того, що легше вже самому вмерти чим чекати коли вас зжере вірус. І так було завжди. І коли ми сформували дорогу – наш типу «лідер» говорить «ні» ну звісно не може не вплинути на нас. Це як основна причина – економіка. Але сам прецедент у вигляді побиття. Ну вибачте поліцейська держава не те що я обирав, саме тому я вирішив відразу їхати на Майдан.

Пригадай період перших смертей та свої відчуття, які думки були в тебе з цього приводу ?

- Я зрозумів що моя дружина може мене побачити. Запах смерті був поряд. Ми тримали оптимізм але завтра могли вмерти мої товариші і вони розуміли що випадково тілом можу бути я. Ми зберігали певну розслабленість ввечері, адже цілий день ми могли робити різні речі, а посидіти і попиту чаю відімкнувши мізки на хвилю допомагало зняти стрес.

Якщо брати період розстрілів, в лютому, пригадай як це сталося та де ти був в той момент коли дізнався про них? Що ти відчув в той момент?

- Я був біля лядських воріт як ми чули постріли і хтось сказав «стріляють бойовими» потім підходячи ближче несли трупи, багато трупів. В такі

*моменти думаєш «Г****ни». І скоріш до них на передову. Страху був, але яось далеко. Відчувалось бажання захистити своїх і помсти.*

4 блок

Як люди в твоєму оточенні пристосувались вищевказаних подій?

- Ми в основному просто ходили мовчки. Панувала печальна «тиша». Гнів переповнював нас, кожен хотів на передову. Але молодих намагались не пускати.

Які наслідки революція принесла нам?

- Війна та криза дехто скаже. А я скажу силу та владу. Люди в цій країні відчули, що вони можуть на все впливати і що наше щастя в наших руках.

Додаток 5

Інтерв'ю з представником заходу України

Орест 49 років

Де ви провели більшу частину своєї юності?(Де ви зростали)

- У Семенівці народився, у Семенівці виріс. Потім треба було до армії йти, після армії вже у Луцьку і жив, та робота була.

В якій школі ви навчались? Це була звичайна школа? Якого соціального походження були школярі? Якою мовою велося викладання?

- Ой, здається, що школа була номер 4, школа як школа, нічого незвичайного. Всі однакові в класі були, ну може у когось якісь там лижі бібули кращі, але все інше було однакове. Мова викладання, здається, російська була.

Що ви робили після школи?

- Рік-два тинявся у селі, намагався грошей заробити, а потім в армію пішов, бо всі хлопці з моїх друзів туди пішли.

Яка у вас освіта та за якою спеціальністю ви навчались?

- На економіста вчився, повна за спеціальністю. В Львівській Політехніці як зараз вже називають.

В якій сім'ї ви зростали?

- Я, сестра моя, батько та мати.

Хто ваші батьки за освітою? Чим вони займалися?

- Мати перукарем була, був працівником кочегаром.

Яких політичних поглядів були ваші батьки?

- Більше націоналістичних поглядів. Тільки тато, він сам взагалі з Донеччини, то він завжди центристом був

Що читали ваші батьки?

- Тато захоплювався конструюванням. Мама більше любила поезію.

Якою мовою спілкувалися у вашій сім'ї?

-Українською в більшості випадків. Але тато міг і російською гарно говорити.

2 блок

Розкажіть про коло спілкування і особливості проведення вільного часу в університеті(в школі; в армії)

- До сусідських домів бігали, там курей ганяли, цупили яйця, на велосипедах їздили. У армії вже більше по клубам ходили, кіно дивились.

З яких сімей були ваші друзі?

- В школі з таких самих, в армії не знаю.

Чи доводилось працювати на декількох роботах або придумувати схеми заробітку?

- *Взагалі ні, от як 90-ті прийшли там уже тяжко було. Але не придумували нічого. Жили як всі*

Як ви формували особистий бюджет?

- *Робота, після армії почав працювати в міліції до 2010 року. Більшість коштів йшла звідти*

3 блок

Давайте повернемося в 2013 рік, пригадайте що ви тоді робили, чим займалися?

- *Допомагав одному другу почати створювати меблі. Майстерню облаштували і робили столи та дивани на замовлення.*

Які ключові соціально-політичні трансформації незалежної України ти можеш виділити? Охарактеризуй їх

- *Ну головні це Конституція і помаранчевий майдан. Тоді ми дали відчуття як ми незгодні з владою. Ну звісно і Євромайдан. Тут сталися найголовніші події які ми спостерігаємо і зараз.*

Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

-*Ну поперше нам всім уже набридло це все. Яник звісно не та людина яка могла змінювати життя України. Нам потрібно було показати як хочемо ми. І ця верхівка просто нищила ж всю опозицію. Економіка була в повній «зад...». Як далі жити? Куди рухатись? Дітей побили, та так що ребра переламали. Хіба так влада бореться з незгодними, просто відхерачити всіх. Ну ні! Тут або ми або нас.*

Яке твоє ставлення до революції «Гідності»?

- Позитивне. Ми показали силу духу і можливості нації. Якщо потрібно ми всі вийшли б на майдан.

Можеш охарактеризувати фази революції? (Якщо так то які. Якщо ні то чому)

- Період грудня-січня. Фази початку і загострення. Коли ми побачили тіла Нігояна та Жизневського, зрозуміли що назад дороги немає. Вони вбили людей! Вони просто застрелили двох людей які незгодні з ними. Їм все одно що буде вони просто почали нас відстрілювати. Тут уже наступна фаза справжній жах.

Наступна фаза в лютому, тут без коментарів. Ввімкнути будь-який запис самі побачите. Прострелені щити та каски на Інститутській....

Які настрої були поширені в українському суспільстві в той час? (мається на увазі період листопада-грудня 2014) Якщо можеш, охарактеризуй групи людей відповідно до настроїв?

- Яюсь всі поділилися на тих хто підтримує нас і на всіх інших. Саме тоді поляризувалося суспільство.

- Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- Ну бо це був справді перебор, як можна було таке вчинити із протестувальниками. Думаю ключові причини це економічна криза та недовіра до влади. Вона в нас правда постійна, але тим не менш беззаконність владної банди та чиновників на місцях просто всім набридли.

Пригадай період перших смертей та свої відчуття, які думки були в тебе з цього приводу ?

- Ну я вже казав, що назад дороги немає. Тут або ми або нас

Якщо брати період розстрілів, в лютому, пригадай як це сталося та де ти був в той момент коли дізнався про них? Що ти відчув в той момент?

- Ми були на посту де розливали коктейлі, день був ясным але далі все попливло. Їх все несли і несли...Будинок консерваторії був просто забитий людьми, а швидко не встигали забирати... Пам'ятаю як вони думали кого довести з поранених при цьому один з них в будь-якому випадку б стік кров'ю

4 блок

Як люди в твоєму оточенні пристосувались вищевказаних подій?

- Знаю частина товаришів просто «запила», інші намагалися якось розвеселити один одного, але злість і гнів не можна було приборкати. Помсти, ми бажали помсти.

Які наслідки революція принесла нам?

- Це впринципі вплинуло на весь наш вектор розвитку. Війна стала закономірним процесом, адже «мочити» це основне завдання наших сусідів. Впевнений, що вони доклали руку до і до вбивств на майдані. Економічна криза, але без неї ніяка революція не станеться. Та й все начебто

Додаток 6

Інтерв'ю з представником центральної України

Дмитро

Де ви провели більшу частину своєї юності?(Де ви зростали)

- Черкаська область, місто Канів

В якій школі ви навчались? Це була звичайна школа? Якого соціального походження були школярі? Якою мовою велося викладання?

- Звичайній, не дуже добре вчився. З хлопцями часто з уроків тікали, шукали пригод у центрі міста, в БК часто грали у партизанів. Хлопці такі ж самі як я були.

Що ви робили після школи?

- В Університет пішов, закінчив Київський Політех. Потім інженером у працював в Черкасах.

Яка у вас освіта та за якою спеціальністю ви навчались?

- інженер електро-насосної станції

В якій сім'ї ви зростали?

- Я, мати, батько, сестра, дідусь та бабуся.

Хто ваші батьки за освітою? Чим вони займалися?

- Мати, здається, у харчовій промисловості освіту мала, батько був військовим.

Яких політичних поглядів були ваші батьки?

- Тато був націоналістично налаштованим. Мамі було все одно

Що читали ваші батьки?

- Батько нічого не читав. Мати журнали та газети, книга якась була в неї, але я не пам'ятаю, здається щось і Толстого.

Якою мовою спілкувалися у вашій сім'ї?

- Українською

2 блок

Розкажіть про коло спілкування і особливості проведення вільного часу в університеті(в школі; в армії)

- В університеті ми з хлопцями були грозою всіх клубів, любили випити і влаштувати культурні посиділки на вулиці біля фонтанів.

З яких сімей були ваші друзі?

- Зі звичайних, робітники, працівники харчових промисловостей та інші види звичайних робітничих професій

Чи доводилось працювати на декількох роботах або придумувати схеми заробітку?

- Придумувати схема потрібно було завжди тут на кожній роботі так. Жили як всі. Тато мав військову зарплату. Сам відпрацьовував цього вистачало на перших етапах, а потім 90-ті і все коту під хвіст.

Як ви формували особистий бюджет?

- Робота, а як іще?

3 блок

Давайте повернемося в 2013 рік, пригадайте що ви тоді робили,чим займалися?

- Тоді працював охоронцем на складі взуття. Хотів почати продавати своє взуття. Маю велике хобі в конструюванні різних черевиків.

Які ключові соціально-політичні трансформації незалежної України ти можеш виділити? Охарактеризуй їх

- На мою думку найважливішими соціально-політичними трансформаціями незалежної України були:

1. *Помаранчева революція: У 2004 році я був у першому класі, тому змістовно не можу її охарактеризувати з власного переживання тих подій. Пам'ятаю лише, що бігав з наліпками Ющенко Так, почав трохи цікавитися політикою.*

З огляду сьогодення досвіду можу сказати, що Помаранчева революція, через свій ненасильницький характер та проукраїнську позицію сприяла консолідації українців навколо ідей дійсно незалежної власної України.

2. *Друга трансформація – це Революція Гідності. Дану подію я визначаю як відстоювання українців жити в гідній, достатній державі, незалежної від Росії.*

3. *Третя подія ще триває – це війна з Росією, яка скористалась моментом і напала на Україну. Епітети які можу використати, характеризуючи цю подію: забута, визвольна.*

Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- 1. *Помаранчева революція стала закономірним процесом політичного правління Кучми, котрий прославився рядом скандалів, а в 2004 році пробув шляхом фальсифікацій просунути свого проросійського кандидата Януковича.*

2. *Революція Гідності – наслідок зміни зовнішньо-політичного вектору України. Попри обіцянки Януковичем вести про Європейський курс, він в останній момент відмовився від підписання асоціації з ЄС, що призвело виходу молоді Києва. А побиття студентів вже стало приводом до ескалації революції.*

Війна з Росією. Причиною став напад Росії на Крим та Донецьку і Луганську області по завершенню Революції Гідності. Також причиною є антиукраїнські погляди 5 колони України зокрема на сході.

Яке твоє ставлення до революції «Гідності»?

- *Вважаю Революцію Гідності закономірним і необхідним явищем українського суспільства. Підтримував революції, але не зміг бути учасником через проживання в невеликому містечку.*

Попри смерті на Майдані і початок війни, позитивно ставлюся до революції

Можеш охарактеризувати фази революції? (Якщо так то які. Якщо ні то чому)

- *Перша: Протести студентів проти скасування підписання асоціації з ЄС.*

Друга: Почалась із побиттям студентів на Майдані і завершилась на початку лютого, коли почалися активні спроби розігнати Майдан.

Третя: З 18 лютого – штурм Майдану і до перших розстрілів.

Четверта: Розстріли протестуючих і завершення революції.

Можна визначити ще п'яту фазу, яка переросла у війну з Росією і викоріненням проросійських настроїв в Україні.

Шоста фаза: Фаза контрреволюції – перемога Зеленського на виборах.

Які настрої були поширені в українському суспільстві в той час? (мається на увазі період листопада-грудня 2014) Якщо можеш, охарактеризуй групи людей відповідно до настроїв?

- *На мою думку переважало тривога і страх, в той же час піднесення і хвилювання. Очікування змін на краще.*

- Чому на твою думку події революції «Гідності» мали місце? Які причини цього?

- *Причиною стала зміна зовнішньо-політичного вектору України. Попри обіцянки Януковичем вести про Європейський курс, він в останній момент відмовився від підписання асоціації з ЄС, що призвело виходу молоді Києва. А побиття студентів вже стало приводом до ескалації революції.*

Також причиною була слабка економіка, слабка гуманітарна політика, антиукраїнська політика, активність і популярність опозиційних сил, які в тому числі вирішили скористатися політичною кризою.

Пригадай період перших смертей та свої відчуття, які думки були в тебе з цього приводу ?

- Ненависть, злість, смуток, відчуття необхідності помсти і огиди.

Якщо брати період розстрілів, в лютому, пригадай як це сталося та де ти був в той момент коли дізнався про них? Що ти відчув в той момент?

- Ми допомагали пораненим і тут почали нести і тягнути людей з пораненнями. У деяких кров просто виривалась з тіла. Ті кадри я надовго запам'ятав. Відчував певну розгубленість і розчарування, злість.

4 блок

Як люди в твоєму оточенні пристосувались вищевказаних подій?

- Майже всі кристалізували свої проукраїнські погляди і стали обережно, можливо із зневажливістю ставитися до проросійських осіб.

Які наслідки революція принесла нам?

- Війна.

Економічна криза.

Як здавалося тоді повністю антиросійські погляди, але вибори Зеленського показали інше. Все ж таки обережне і зневажливе ставлення до Росії.

Підняття патріотизму та популярність “українського”

Перелік використаних джерел:

1. Александер Дж. - «Смыслы социальной жизни: культурсоциология», 2013. С. 255–310 (розділ про культурну травму).
2. Александер Дж. – «Культурная травма и коллективная идентичность», стаття [Електронний ресурс], режим доступу до ресурсу: <http://scibook.net/sotsiologiya-kulturyi-kniga/kulturnaya-travma-kollektivnaya-47981.html>
3. Волков Ю. Г. Социология: учебник / Ю. Г. Волков. – Москва: Альфа-М, 2010. (ISBN 978-5-98281-194-3; кн. 3). – 448 с.
4. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Макс Вебер., 2018. – 216 с.
5. Гіденс Е. Соціологія / Ентоні Гіденс. – Київ: Основи, (ISBN 978-617-21-28-3), 1999. – 726 с.
6. Дюркгейм Е. Самоубийство: Социологический этюд/Пер, с фр. с сокр.; Под ред. В. А. Базарова.—М.: Мысль, 1994.— 399 с.
7. Аерман Р. «Социальная теория и травма» / Рон Аерман. // Социологическое обозрение. – 2013. – №12. – с. 121–138.
8. Мертон Р. К. Социальная структура и аномия // Социология преступности (Современные буржуазные теории). — М.: Прогресс, 1966. — С. 299—313.
9. Сетер Д. Век безумия: распад и падение Советского Союза. — М.: Объединённое гуманитарное издательство, — ISBN 5-94282-302-2, 2005. — 397 с.
10. Пономарева А. М. АЛЕКСАНДЕР Ч. ДЖ. КУЛЬТУРНАЯ ТРАВМА, МОРАЛЬ И СОЛИДАРНОСТЬ: СОЦИАЛЬНОЕ КОНСТРУИРОВАНИЕ ХОЛОКОСТА И ДРУГИХ МАССОВЫХ УБИЙСТВ / А. М. Пономарева. // Результаты поиска Все результаты Thesis Eleven. – 2016. – №132. – С. 3–16.

11. Штомпка П. Культурная травма в посткоммунистическом обществе (статья вторая) // Социс. 2001. № 2. С. 3-12.
12. Штомпка П. Социальное изменение как травма: (статья первая) // Социологические исследования. — ISBN 0132-1625— 2001. — № 1. — С. 6—16.
13. Штомпка П. Социология социальных изменений / Пер. с англ.; под ред. В. А. Ядова. — ISBN 5-7567-0053-6, М.: Аспект-Пресс, 1996. — 416 с. ISBN 5-7567-0053-6
14. Штомпка П. Социология: анализ современного общества / Пер. с польского С. М. Червонной. — М.: Логос, 2005.
15. Гришко Л. Чи може вбивство Шеремета стати справою "Гонгадзе-2"? [Електронний ресурс] / Лілія Гришко // Made for minds. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dw.com/uk/чи-може-вбивство-шеремета-стати-справою-гонгадзе-2/a-19420625>.
16. Куракін Д. Теорія травм: як соціальні потрясіння формують нашу солідарність [Електронний ресурс] / Дмитро Куракін // Theory&Practice. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://theoryandpractice.ru/posts/7588-teoriya-travm>.
17. Аєрман Р. Інтелектуали і культурна травма [Електронний ресурс] / Рон Аєрман // INLIBERTY. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://old.inliberty.ru/library/599-intellektualy-inbspkulturnaya-travma>.
18. Alexander J. Twenty lectures: Sociological Theory since World War II / Alexander., – (ISBN-10: 0231062117), 1987. – 406 с.
19. Alexander J. The Cambridge Companion to Durkheim / Alexander., 2005. – (ISBN-10: 052100151X) – 442 с.
20. Divies J. C. Towards a Theory of Revolution / J. C. Divies // American Sociological Review.– Vol. 27. – № 1. – P. 5–19.
21. Erikson K. A new species of trouble: explorations in disaster, trauma, and community / Erikson., 1994. – 263 с.]

22. Eyerman R. Cultural Trauma: Slavery and the Formation of African American Identity / Eyerman., 2001. – 316 c.
23. Eyerman R. The Cultural Sociology of Political Assassination / RON Eyerman., 2011. – 208 c.
24. Cultural Trauma and Collective Identity / [R. Alexander, J. Eyerman, N. Smelser та ін.], 2004. – 356 c.

Власник документу:
Вдовиченко Мар'яна ФСоц|ології

ID перевірки:
1003047786

Дата перевірки:
12.05.2020 17:22:11 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата заїгу:
12.05.2020 17:39:36 EEST

ID користувача:
100002833

Назва документу: Данilenko препарований

ID файлу: 1003064246 Кількість сторінок: 56 Кількість слів: 13669 Кількість символів: 100578 Розмір файлу: 222.31 KB

1.83% Схожість

Найбільша схожість: 0.87% з джерело <https://visnikpfs.dp.ua/index.php/PPS/article/download/429/452>

1.83% Схожість з Інтернет джерелами

25

Page 53

Не знайдено жодних джерел у Бібліотеці

0% Цитат

Не знайдено жодних цитат

0% Вилучень

Вилучений текст відсутній

Підміна символів

Не знайдено замінених символів

